

Emma Berthold, toneelspel in vijf bedrijven – J.J. Cremer

Geschreven tussen 5 juli en -3 augustus 1865 in Den Haag. Handschrift door de Koninklijke bibliotheek in 1952 gekocht van Antiquariaat Gijsbers en Van Loon te Arnhem (cat. 84, nr. 18). Vgl. de uitgave in Geïllustreerd Stuiversmagazijn, 1869. 53 fol. Aanvraagnummer: KW 134 B 11 / 61. Alleen op microfilm raadpleegbaar. Aanvraagnummer: KW CREM 5.

1e druk in : Geïllustreerd stuiversmagazijn, afl. 7-9, 1869. Den Haag : Gebr. Belinfante, 1869.

2e druk: Emma Berthold : toneelspel in vijf bedrijven en zeven afdeelingen. Den Haag : Gebr. Belinfante, 1870. 106 p. ; 21 cm

3e druk in: Romantische werken, deel 4. Leiden : D. Noothoven Van Goor, 1878. p. 272-379.

4e druk: Emma Berthold en Boer en edelman. Leiden : Sijthoff, [ca. 1887]. 2e druk. - 302 p. ; 18 cm. (Vijftig-cents-editie ; 23)

5e druk: Emma Berthold en Boer en edelman. Leiden : A.W. Sijthoff's Uitg.-mij, [188X]. 3e druk. - p. 1-93. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

6e druk: Emma Berthold en Boer en edelman. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij., ca. 1938. 4e druk. p. 1-92. Romantische werken .

Schencksburch te Aenhem.

TER GEERDEDEID DER INWIJING VAN HET GEBOUW.
zullen de toneelstukken van den Stads-Schencksburch te Amsterdam.
onder Directie van ROOROL, TIASINK en PETERS
de eer hebben te vertoonen op
DONDERDAG 9 November 1865.

EMMA BERTHOLD,
Inhoudt in vijf bedrijven, of zes afdeelingen.

J. J. CREMER.
(SOONDER DEEL VAN HET TOONEEL VERVOLG.)

ROLVERDEELING.

Van Wilhelms, gescheiden vader van de He. Tiasink.	de He. Tiasink.
Edmond, zijn zoon. Marine-officier.	Konstantin.
Mw. de wed. Berthold.	Stout-Majoor.
Fons, zijn zoon.	Klein-Grootman.
Lauri, zijn dochter.	van der Ploeg.
Casper Jaks, haar aangenomen zoon.	de He. Veltman.
Otto Bright.	Wijstich.
Hanna, Liefde van den heer.	Bijt.
Hansje, dochter van A.W. Berthold.	Mej. Berthold.
Een heer.	de He. Elzenberger.
Een vrijvrouwe.	Spoor.
De dapperen.	He. Heider.
De.	van Geesthuis.
De.	A. Steunenberg.
Geschieden, Heeren, Dames, Heeren, Barmhertigen en Marquissen.	

In het derde tafereel *Pas de pas*, gecomposeerd door den Balletmeester
A. P. VOUTER VAN HANNE, uitgevoerd door de Dames HEISLER.
VAN GEESTHUIS en A. STEUNBERG.

Het stuk speelt op een dorp in Gelderland.

VOORSPREKING DOOR

EEN PROLOGE,
VOORGEDRAGEN DOOR DEN HEER A. PETERS.

De Voorstelling zal worden besloten door:

„KOM HIER“.

Stapel is een bedrijf, door T. J. KIRKHOFF.

Leerd, tooneeldirectie, de He. Kerkhof.
Lauri, tooneelbeheer, de He. Kerkhof.
Pieter, kutsch van Leerd, de He. Kerkhof.

De handeling valt voor ten halve van Leerd.

Aankomst ten GEBOUW.

PRUZEN DER PLAATSEN.

1e Rang: Lagen, Stallen, Ruimtes f 2.00. 2e Rang: Lagen, Stallen f 1.50.
Parket f 1.15. 3e Rang f 0.50. 4e Rang f 0.25.

Het bureau voor het kompen van plaatsen is geopend van des middags
2 tot des middags 4 uur.

Militairen in uniform betalen op den den en ten van half gill.
De deuren worden ten 57. ter open.

Gedrukt bij G. J. THOMAS, in Amsterdam.

Reproductie van het eerste programma (9 November 1865).

NRC, 17 september 1865:

van vee.
Arnhem, 15 September. Men verneemt dat de nieuwe schouwburg in de volgende maand zal geopend worden, en wel met de opvoering van een tooneelstuk van den novellist J. J. **Cremer**.

Utrechtsch provinciaal en stedelijke courant, 21 oktober 1865:

*— Te Arnhem is Donderdag de vergadering der schouwburg-vereeniging gehouden. Van de f 130,000, voor het gebouw noodig, is f 122,000 bijeengebracht; de stad verleende f 20,000. De schouwburg die zeer schijnt te voldoen, zal in Nov. met de voorstelling van een stuk van den gevierden **Cremer** worden geopend.

Algemeen handelsblad 7 november 1865:

STADS SCHOUWBURG. Directie Roobol, Tjasink en Peters.
Dingsdag 7 Nov. Opéra-voorstellingen van het gezelschap der Kon. Opéra te 'sHage, van de Heeren Jahn en Faubel. Eene eerste voorstelling van: *Robert le Diable*, groote opéra in 5 bedrijven, van Eugène Scribe Muziek van Meijerbeer. Robert, den Heer Caubet. Versierd met dansen, gemonteerd door den Heer A. Friant. (7 Ure.)
Woensdag 8 Nov. (N^o. 42 van het Abonnem.) Eene 4de voorstelling van: *Het Gebed der Schipbreukelingen*, drama in 5 bedrijven, naar het Fransch van d'Ennery en Dugué. Door J. W. H. de Moulin. Gemonteerd door den Balletmeester A. P. Voitus v. Hamme. Gevolgd door: *Roodkopje*, phant. ballet-pant. in 3 bedr. of 9 tafer., door den balletmeester A. P. Voitus van Hamme, Muziek van Joh. M. Coenen. (6½ ure.)
Verwacht op aanstaanden Zaterdag: *Emma Berthold*, tooneelspel in 5 bedrijven of 7 tafereelen, door J. J. **Cremer**. (Nooit vertoond.)

vervolg:

een regt oorspronkelijk aanzien heeft, loopt Oscar de schoone dochter van den rijken boer na, niet ter wille harer mooie oogen, maar uit liefde tot de kunst: hij is beeldhouwer. Boer Michels, Elsje, nog eenige anderen en tot op zekere hoogte het publiek vergissen zich in de drijfveeren, die Oscar doen handelen. Jonker Wolkenheuvel, die het hof maakt aan Elmire, vindt Elsje hoogst bekoorlijk; hij schrijft haar een briefje, waarin hij haar eene plaats van bijeenkomst aanwijst; het eerezuchtige Elsje en haar vader zijn van meening dat het briefje van Oscar komt, die reeds eenmaal een bezoek van Elsje heeft ontvangen, welke voor hem poseert. Michels begeeft zich naar den baron, en met al de onbeschaamdheid, geldtrots, eigenwaan en sluwheid hem eigen, geeft hij dezen, na eindeloozen omhaal van woorden te kennén, dat Oscar op Elsje verliefd is, en dat vader baron niets beter te doen heeft dan voor zijn zoon aan hem vader boer de hand te vragen van het rijke Elsje. In plaats daarvan laat de baron hem de deur uitwerpen. De baron begeeft zich daarop naar Oscar. Elsje, die zich inbeeldt dat hij op haar verliefd is, bevindt zich bij Oscar; voor dat de baron binnenkomt, verbergt zij zich achter eene gordijn. De baron, die in den waan verkeert dat Oscar zich voor zijne laatste examina voorbereidt, ziet dat hij weder aan het beeldjes maken is; nu ontstaat er een woordenstrijd over de kunst, waarbij Oscar een vreeselijk hoogdravenden toon aanslaat; Oscar is kunstenaar geboren, hij bewijst het daardoor, dat hij in zijne jeugd stopverw kaapte, zelfs van de nieuw ingezette ruiten, om mannetjes te maken; hij betoogt, dat de kunst goddelijk is en gaat nog een stap verder: hij is zoo goed schepper als de Godheid zelve. Zijn vader, die hem verwijt dat hij zijne handen met klei vuil heeft gemaakt, brengt hij onder het oog dat de goddelijke Schepper met Zijne handen uit aarde den mensch gevormd heeft. Hij draaft zoo door, dat hij Elsje geheel vergeet. De baron zweeft in lager sferen; hij geeft Oscar kennis van het voorstel van boer Michels en vaart daarbij uit tegen de onbeschaamde boerendeern, die zijn zoon in hare netten denkt te verstrikken. Zijn oordeel over haar is ver-

Vervolg:

en vaart daarbij uit tegen de onbeschaamde boerendceern, die zijn zoon in hare netten denkt te verstrikken. Zijn oordeel over haar is ver van streelend; Elsje, die alles gehoord heeft, treedt bevende en bleek te voorschijn; zij verwijt den verbaasden baron zijne woorden en springt het raam uit. Niemand bekommert zich over haar; de baron zet zijn gesprek met Oscar voort; Oscar verklaart de tegenwoordigheid van Elsje; de baron ontdekt het beeldje, door Oscar naar Elsje gevormd; met zijn stok slaat hij het in stukken. Van een lam is Oscar een tijger geworden; hij springt toe, neemt zijn papa zijn eigen stok af en geeft hem daarmede een slag. Op hetzelfde oogenblik komt hij tot bezinning; hij werpt zich op de knieën; de baron staat sprakeloos daar en wil geene vergiffenis schenken. Oscar stort de hermitage uit.

In het volgende bedrijf dwaalt Elsje ijlhoofdig door het bosch; jonker Wolkenheuvel ontmoet haar; Thijs komt nog tijdig tusschen beiden, het meisje vertrekt met Freule Elmire en Thijs dreigt een half uur lang den jonker armen en beenen te breken, waarna hij hem ongedeerd laat heengaan. Daarna komt Oscar wanhopend op; hij wil zich verdrinken; Thijs houdt hem tegen; zij praten een half uurtje; Thijs tracht den jongeling van zijn voornemen af te brengen; op het oogenblik dat men denkt dat Thijs geslaagd is, neemt Oscar een loopje en springt in den stroom; Thijs duikt hem na.

Freule Elmire heeft Elsje naar het huis van de moeder van Thijs gebracht; Elsje is ziek; zij ijlt in eene gloeiende koorts; bij Michels maakt de rijke eierzuchtige boer plaats voor den verontrusten vader. Thans wil hij alles geven, mits hij zijn kind redde.

De baron van Heidenhoeve krijgt tijding van het gebeurde met zijn zoon. Ook bij hem maken adel, trots en eierzuchtige plannen plaats voor zijn gevoel als vader. Intusschen voert hij nog een hevigen zelfstrijd, ten gevolge van het vergrijp van Oscar. Elmire treedt tusschen beide; zij vermurwt het reeds weeke vaderhart geheel.

Wij zijn genaderd tot het slottafereel. Thijs en Elsje vieren hunne bruiloft op het landgoed van den baron, die Thijs ter belooning van het

Vervolg:

plaats voor zijn gevoel als vader. Intusschen voert hij nog een hevigen zelfstrijd, ten gevolge van het vergrijp van Oscar. Elmire treedt tusschen beide; zij vermurwt het reeds weeke vaderhart geheel.

Wij zijn genaderd tot het slottafereel. Thijs en Elsje vieren hunne bruiloft op het landgoed van den baron, die Thijs ter belooning van het redden van Oscar, benoemd heeft tot boschwachter. Allen komen ten toonele; boer Michels, die hoewel hij heeft toegegeven, toch zijn opgeblazen karakter niet verloochent; de baron, Oscar en Elmire komen het jeugdige paar begroeten. Ten slotte maakt Elmire haren neef bekend, dat zijn vader hem gelukkig wil zien, en zich niet langer tegen zijne roeping verzet; hij mag kunstenaar worden, zijn vader zal hem naar Rome zenden.

Uit deze eenvoudige mededeeling van den inhoud blijkt den aandachtigen lezer reeds genoegzaam de inconsequentien, de ongerijmdheden en de overspanning, waaraan de schrijver zich schuldig maakt. Geen der karakters blijft zich zelf volkomen gelijk; meer dan een toestand is gewrongen, meer dan een effect mislukt, meer dan eene phrase is onjuist. Maar dat wordt opgewogen door het levendige coloriet, de oorspronkelijkheid en het locale dat de schrijver in de meeste tafereelen heeft weten te brengen, door zijne warmte van toon en de aangename wijze waarop hij den toeschouwer bezig houdt. Wij herhalen hetgeen wij in onze vorige Zondags-editie gezegd hebben: de Heer Cremer is, niettegenstaande de gebreken in zijn stuk aanwezig, een man van talent en van smaak.

Wij brengen een woord van welverdiende hulde aan Mw. Kleine, voor de wijze waarop zij Oscar heeft voorgesteld; vooral de uiting harer geestdrift voor de kunst was schoon door diep gevoel en kracht. Michels kan niet beter worden voorgesteld dan de Heer Tjasink het deed; hij heeft daarvan eene uitstekend gelukte type gemaakt, naar het leven geteekend. De dames v. d. Finck en Coenen-van Ollefen, de Heeren Roobol, Kistemaker en Veltman, Mw. Stoetz-Majowski verdienen allen vermelding. De opvoering verwierf en verdiende luide blijken van bijval.

Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad, 11 november 1865:

•— De nieuwe schouwburg is te Arnhem met eene feestelijke opvoering geopend. De zaal was eivol, het aanzien van de rangen perfekt; het geheel van 't lokaal maakte een genoeglijken indruk. Reeds dadelijk gaf de uitvoering van de feestmarsch, door den heer Herold vervaardigd, het bewijs van de goede akoestiek in de zaal. Deze bleek later evenzeer, toen de heer Peters eene proloog uitsprak en de *Emma Berthold* van den heer **Cremer** werd afgespeeld. Dat stuk, voor de opening van den schouwburg gemaakt, had veel goeds; maar het bezat de gewone feil van hollandsche stukken; het treedt te veel in bijzonderheden, de karakterschets is te zeer uitgesponnen, in plaats van in breede trekken te zijn geteekend, het is in te veel tafereelen gesplitst. Van daar dat het 7. tafereel eerst na middernacht was afgeloopen. De langzame verwisseling der dekoratiën werkte ook zeer tot dien duur mede. Door de afgematheid van toeschouwers en acteurs kon dan ook het bekende nastukje *Kom hier*, zelfs niet door het talent van mevrouw Kleine geheel gered worden, die anders in dit stukje, even als in het voorstuk, door hare juiste opvatting schitterde.

Middelburgsche Courant, 12 november 1865:

— De nieuwe schouwburg te Arnhem is Donderdag avond ingewijd met de opvoering van een nieuw tooneelstuk van den heer J. J. **Cremer**. Volgens de Arnhemsche courant voldoet het lokaal uitmuntend, doch heeft het drama niet dien bijval verworven, die men het gaarne zou hebben geschonken.

Algemeen handelsblad, 13 november 1865:

AMSTERDAM, Zondag 12 November.

STADS SCHOUWBURG. Het nieuwe stuk van den Heer J. J. **Cremer**, gisteren avond opgevoerd, is na aanvankelijk tamelijk koel door het publiek te zijn ontvangen, ten slotte toegelicht. Daarin ligt niet het bewijs dat het einde beter is dan het begin, maar wel dat het publiek het welk men waarlijk niet van ongeduld kan beschuldigen, zich verligt gevoelde, nu er na vier of vijf lange tafereelen, gedurende welke bijna geene handeling plaats had, eindelijk eenigen gang in het stuk kwam. De tafereelen drie en vier, hoe aardig ook op zich zelve, hadden kunnen vervallen, zonder dat het verband er door zou hebben geleden.

Dat de Heer **Cremer** zijn stuk *Emma Berthold* genoemd heeft, is waarschijnlijk geschied, omdat de naam van een der personen in het stuk voorkomende, als titel genomen, het publiek niet met den inhoud of strekking bekend maakt, of wel om niet de toevlucht te nemen tot een titel, die reeds bestaat, b. v. *de Laster of de Lasteraar*. Minder behendig dan de titel, verradt echter reeds het eerste bedrijf de geheele strekking en zelfs gedeeltelijk den samenhang van het stuk.

De Heer **Cremer** is hoogst gelukkig in het scheppen van lieve, landelijke tafereeltjes; zulk een verloovingspartij op een buitenplaats, die nieuwsgierige boeren en beschonken knecht, dat vuurwerk en die muziek, dat tiental lantaars aan den ingang, die twee vlaggen op het hek; hij heeft zulke partijen bijgewoond, ze georganiseerd misschien; hij heeft die vreugdekreeten gehoord, die bloemen zien strooijen, de schoonheden van den avond genoten. Zulk een tafereeltje door den Heer **Cremer** geleverd, het is een photographietje gekleurd en *enluminé*, dames en kinderen zijn er verzot op, bewonderen het in den stereoscoop, vinden het allerleefst en natuurlijk (zie, tot het kroontje toe op den rok van den knecht is wedergegeven), leggen het uit de handen en vergoten het. Menig schilder kan bij den Heer **Cremer** les komen nemen in het bevallig afteferen van een landschap. Voor den decorateur is zoo iets hoogst aangenaam (bijna had men hem gisteren avond voor dat acht- of tiental lantaars op het tooneel doen komen), maar tot de waarde van het stuk doet het niets af.

In *Emma Berthold* vinden wij al de gebroken en al de goede eigenschappen terug, die de begaafde novellist in zijn *Boer en Edelman* aan den dag gelegd heeft. Verra van ons, alle verdiensten aan het stuk te ontzeggen, dat wat o. a. vloeiende dialoog betreft, tot voorbeeld kan strekken, maar even ver van ons eene bewondering zonder voorbehoud, die niet oprecht gemeend zou zijn en door niemand, die gewoon is te denken en te onderscheiden, zou worden gedeeld.

En hiermede voor ditmaal genoeg. De indruk, dien de eerste voorstelling van het stuk, dat hoogst verdienstelijk werd opgevoerd, op ons heeft gemaakt, hebben wij getrouw wedergegeven; wij gelooven den schrijver aangenaam te zijn, wanneer wij eens meer uitvoerige en ge-

Rotterdamsche Courant, 13 november 1865:

Arnhem 10 november. — Gisteren avond heeft alhier de eerste voorstelling plaats gehad in het nieuwe schouwburg-lokaal. Alle rangen waren bezet, het lokaal heeft algemeen voldaan, en er is geen plaats waar de stem der acteurs niet duidelijk doordringt; zoodat de acoustiek niets te wenschen overlaat. Na een proloog, voorgedragen door den heer Peters, is opgevoerd: »Emma Berthold», oorspronkelijk tooneelspel van J. J. **Cremer**. Het publiek, niet ongevoelig voor de verdiensten van het drama, riep den auteur ten tooneele, die echter, uit hoofde van familie-omstandigheden, de voorstelling niet kon bijwonen, of althans weerhouden werd om die openlijke hulde te aanvaarden. De voorstelling werd besloten met het geestige nastukje: «Kom hier», van Kerkhoven.

hier de reden was? Enfin, 't gebeurde niet, en we nemen zonder omwegen de vrijheid het er voor te houden dat de proloog in 't water viel.

„Na nog een kwartier toevens ving de voorstelling aan van het met gespannen verwachting te gemoet geziene drama van den heer J. J. Cremer, „Emma Berthold”. De hoofdinhoud van het stuk komt hierop neer. Mevrouw de weduwe Berthold woont op een Geldersch dorp (in t voorbijgaan gezegd: waaruit bleek het dat dit dorp in Gelderland lag? 't Had even goed in eene andere provincie kunnen liggen — of waren de drie bloemenmeisjes Geldersche boerinnen?) Zij heeft twee dochters, Emma en Laura, en een aangenomen zoon, genaamd Casper Baks. Emma's minnaar, Hugo, is afwezig, even 's de eenige zoon van de weduwe Berthold, en uit de verzuchtingen der dames blijkt dat beide onder zekere verdenking rusten. Baks dingt naar de hand van Laura, die hem evenwel niet bemint, maar zooveel te meer den marine-officier Ednard, zo n van den gepensioneerden majoor van Wilsveld. Emma geeft haar te kennen dat zij die zaak met Baks, die zich middelerwijl als hoogst zedig en braaf voordoet, wel in orde zal brengen; klaarblijkelijk vertrouwt zij hem niet. Baks twijfelt of Laura met Ednard wel gelukkig zijn zal; men zegt dat hij een lichtmis is. Intusschen raken Laura en Ednard verloofd; er heeft een *bal champêtre* plaats, bij welke gelegenheid Baks een fraai gedicht voordraagt, vol gelukwenschingen

al dien tijd gekweld door innerlijk leed, nog vermeerderd door verdachte reputatie der beide dochters bij de dorpingen en hare eigene bedienden. Emma bewijst aan Baks dat niemand anders dan hij dien brief heeft geschreven; hij ontkent dit, maar 't gelukt hem slecht; hare verontwaardiging en de zekerheid aangaande zijne huichelarij slaan hem uit het veld. Een en ander loopt uit op eene geheele ontmaskering van den sluwen laastaraar. Herman zegt hem in het aangezicht dat hij, Baks, zelf het horloge heeft weggenomen, en na eenige frapante scènes, waarbij Baks op zijne knieën om vergiffenis smeekt en betuigt dat hij zijne pleegmoeder en pleegzusters steeds heeft liefgehad, doch door Emma ongebiedenend toon ter denre wordt uitgewezen, hereenigt Ednard zich met Laura, valt Emma den teruggekeerden Hugo in de armen en — de gordijn valt.

„Dit is nu wel geen volledige schets, maar wie kan zulk een uitvoerig stuk ook onthouden in alle bijzonderheden? Die uitvoerigheid is onze eerste aanmerking. Oommiskerbare groote verdiensten zou het hebben als — novelle, en hoe meer wij er over nadenken, des te meer dringt zich de overtuiging aan ons op, dat het grooter genot zou zijn den gevierden auteur met het hem eigene talent de gansche geschiedenis te hooren voordragen, dan haar te zien opvoeren door toneelischen, die, hoe verdienstelijk zij zich ook van hunne taak pogen te kwijten, toch al te vaak blijken geven van niet genoeg te

Vervolg:

d'edrongen in den geest des schrijvers, die — wij moeten er onbewimpeld voor uitkomen — nog geen dra-
 ur. In eene novelle is het verdienste de ondeugd van een persoon niet terstond aan den lezer bekend te maken; deze mag twijfelen of hij soms nog niet een braa-
 mensch is, maar een tooneelschrijver moet het publiek reeds terstond laten zien wat de booze in het schild voert. Naar mijne meening had **Cremer** den huichelachtigen Baks bij den aanvang van het stuk den anonymen brief moeten laten schrijven en het horloge laten wegnemen, natuurlijk onder een monoloog, zoodat het publiek bepaald wist wat hij had aangevangen om zijn doel te
 < eiken. Daarna had hij hem de overige handelende personen kunnen laten misleiden zooveel hij verkoos, om hem eindelijk te ontmaskeren. Ook had hij hem nader tot zijn doel, en, b. v., bij Laura zooverre in gunst kunnen laten komen dat hij op het punt stond van met haar in den echt te treden, hetgeen dan in een *tableau* door Emma en de terugkomst van Hugo en Herman had kunnen belet worden. Een en ander zou, met eenige verkorting hier en daar, aan het stuk een meer dramatisch karakter gegeven hebben. Zooals het nu gespeeld werd, ontsnapte veel van de zedekundige schoonheden aan het publiek, dat — en dit behoort men steeds in 't oog te houden — daar niet zit om eene novelle aan te hooren, maar om te zien spelen. Meesterlijk weet de auteur verschillende karakters te schilderen en diepe menschenkennis verradde t van Casper Baks, maar een

Vervolg:

niet zit om eene novene aan te hooren, maar om te zien spelen. Meesterlijk weet de auteur verschillende karak-
 teren te schilderen en diepe menschenkennis verraaft
 zijne beschrijving van dat van Casper Baks, maar een
 groot gedeelte van het schouwburgpubliek had er geen
 aan, het was voor velen te raadselachtig, vooral toen
 de lasteraar op plechtigen toon een afscheidvers aan
 Eduard en Laura voordroeg, gevoelvolle, poëtische rege-
 len, zooals **Cremer** ze maakt, maar niet iemand, die de
 personen, welke hij geluk wenscht, op zoo lage wijze van
 hun geluk tracht te berooven. Terwijl we gedurende de
 lange entr'actes in den *foyer* wandelden (waar het er, in
 't voorbijgaan gezegd, prachtig uitziet) hoorden we zelfs
 gevolgtrekkingen maken, die alles behalve vleierend waren
 voor poëten; sommigen gaven niet onduidelijk te kennen
 dat Casper Baks de type was van hen, die bij feestelijke
 gelegenheden verzen maken, — alsof poëten *per se* niet
 te vertrouwen waren! En deze opmerkingen werden niet
 gemaakt door onbeschaafden, maar door menschen, die
 tot Arnhem's *élite* behoorden. Zij veroorloofden zich nog
 meer uitdrukkingen, ook omtrent den schrijver, die wij
 liefst verzwijgen, want ze zouden hem leed doen; wij
 zijn te zeer ingenomen met de diep zedelijke strekking
 zijner voortbrengselen, om daarin de schrille wanklanken
 te mengen der aan- en opmerkingen van dezulken, die
 het zoo nauw niet nemen met de zedelijkheid, en van
 het tooneel liefst niet zulke ernstige lessen vernemen.

„Ik mag niet verzwijgen, dat de heer **Cremer** verreweg
 het grootste gedeelte van het publiek, inzonderheid het
 zwakke, het schoone gedeelte daarvan, erg heeft teleur-
 gesteld door te verlangen dat in het derde tafereel de

Vervolg:

gesteld door te verlangen dat in het derde tafereel de aangekondigde *pas de trois*, uit te voeren door drie dansers, van het *corps de ballet* van den Amsterdamschen schouwburg, niet zou plaats hebben, als minder strookende met de zedelijke strekking van het stuk. We nemen hem dit niet kwalijk, en ofschoon wij bekennen nu en dan gaarne een goed ballet te zien, gelooven we toch dat zulk een dans hier misplaatst zou zijn geweest. De teleurstelling gaf zich onverholen lucht, en dit is zeer karakteristiek: het moge den heer **Cremer** doen zien, dat hij, althans voor alsnog, niet te veel moet verwachten van zijne tendenz-schriften en dat ook het „gedistingueerde” publiek van Gelderland's hoofdstad nog verre is van zijn werk op de rechte waarde te achten.

„En de acteurs en actrices, hoe vervulden zij hunne rollen? We meenen, dat zij over 't algemeen hun best deden. Over het geheel genomen bleek het echter herhaaldelijk dat de opvoering van een stuk van **Cremer** alles behalve kinderwerk is. We houden het er voor, dat de vertooners allen vermoeid zijn geweest en blij waren dat het gedaan was.

„Gedurende de voorstelling werden weinig toejuichingen vernomen. Was dit uit vrees voor het policie-reglement, dat gedruisch maken verbiedt, of omdat men veel van het stuk niet begreep? We vreezen het laatste. De hoofdvertooners werden terug- en tevens de heer **Cremer** ten tooneele geroepen; deze werd echter door familie-omstandigheden verhinderd aan die uitnoodiging te voldoen.

Vervolg:

alles behalve kinderwerk is. We houden het er voor, dat de vertooners allen vermoeid zijn geweest en blij waren dat het gedaan was.

„Gedurende de voorstelling werden weinig toejuichingen vernomen. Was dit uit vrees voor het policie-reglement, dat gedruisch maken verbiedt, of omdat men veel van het stuk niet begreep? We vreezen het laatste. De hoofdvertooners werden terug- en tevens de heer **Cremer** ten tooneele geroepen; deze werd echter door familie-omstandigheden verhinderd aan die uitnoodiging te voldoen.

„Laat ik thans mijn wellicht reeds te uitgebreid verslag eindigen met een wensch. Hij is deze: dat het publiek nooit weder van half zeven des avonds tot des nachts half twee (zoo laat was het!) worde opgehouden. Gelukkig dat alles wat men zag nieuw was, anders ware het niet uit te houden geweest. Behalve aan de nitvoerigheid van het stuk van **Cremer** is zulks, naar ik verneem, hoofdzakelijk toe te schrijven geweest aan de

Algemeen handelsblad, 20 november 1865:

veracht, de beminnelijke hoedanigheden aan den dag, waardoor zij zich op zulke ongelukkige wijze onderscheidt. Ten huize van de familie Berthold is een neef Casper Backs opgevoed; hij bemint Emma en is de schrijver van den brief, die zulk eene noodlottige uitwerking heeft gehad. Na verloop van zes jaren ziet hij in, dat het hem niettegenstaande de wegruiming van zijn medeminnaar, toch niet gelukt kan zal, Emma liefde in te boezemen, en hij zoekt zijne troost bij Laura, de jongere zuster, die echter verliefd is op den luitenant Eduard van Wilsveid. Nu brengt Backs eenige lasterlijke geruchten in omloop, welke echter geen doel treffen. De onverwachte terugkomst van den verjaagden zoon geeft hem later het middel aan de hand Laura en Eduard te scheiden. Die teruggekeerde zoon noemt zich (waarom?) Otto Bright, en in stede van als een gewoon sterveling zich op klaarlichten dag aan het huis zijner moeder te verveogen, schrijft hij een briefje aan Laura, waarin hij zonder zich bekend te maken (let wel) des avonds in den tuin eene bijeenkomst verzoekt. Backs maakte van die omstandigheid gebruik, om Eduard in een valstrik te lokken. Laura vindt het niet ongepast den vreemdeling onder dergelijke omstandigheden af te wachten; hare zuster belooft over haar te zullen waken. Otto komt, en Eduard, die ziet dat Otto Laura omhelst, vliegt te voorschijn, beledigt zijne geliefde, waarna eindelijk jufvrouw Emma, die zeer lang is weggebleven, als eene spin toeschiet en Eduard op haren gewonen minzamen toon uit den tuin jaagt. Ook dit is eene groote fout in het stuk: Eduard, hoewel misschien te opvliegend, was in zijn regt en Laura, hoewel onschuldig, had door hare onverantwoordelijke lichtzinnigheid den schijn tegen zich. Dat de schuldige (een zeer onhandige en daarom wonderbaarlijk gelukkige schuldige) ten slotte ontmaskerd wordt, dat Laura Eduard krijgt, spreekt te zeer van zelve om er nog melding van te maken, maar dat bij de algemeene gelukkigmaking, waarmede het stuk eindigt, aan Emma zelve nog haar Hugu ten deel valt, die juist bij tijds komt om te aanschouwen dat de gordijn valt, ziet, dat was eene verrassing, waarop noch Emma Berthold, noch wij hadden

Tekst

Rotterdamsche Courant, 20 november 1865:

Emma Berthold.

... heeft hij ook de »Emma Berthold» gezien? ... wel ... t wordt over talgansen niet ... de Amsterdammer, het Handelsblad, de Amsterdamer ...

... Hebben al die bladen de »Emma» ...

... Zoo is het. Cremer is totaal geamibilleerd. ... product is niets, letterlijk niets overge- ... Emma is EMMA BERTHOLD eene vinnige ... te eerste bedrijven een fatsoenlijk jong ... waarop eigenlijk niets te zeggen valt, en ... eerst later blijkt dat hij den laster heeft ... bereiking zijner lage bedoelingen; ... HANSEN een knecht, zoo als niemand er ... zijn huis zoudt; *quarto* is de dramatische ... niet genoeg gemotiveerd; eindelijk ...

... korter mij waarlijk niet alles meer wat ... is aangevoerd ten bewijze dat ... Al ja, ... me nog wat te binnen. Er moeten, ... van het drama overblijven, *coupsures* ... angestragt. Crest ca, en dan las ik nog ... geen effect, geen gang, en, waarlijk ... geheel op de hoogte, ... aan het stuk ...

... te bewijzen uw geheugen, mijn vriend. En ... die kunststerren voornaam, niet waar? ... *coupsures*, proloog, effect! ... Wanneer

... men dat alles aaneen smooit met eenige wel ge- kozen volzinnen, dan is zoo'n oordeel, met zeker aplomb voorgedragen, afdoende.

— Gij schertst. Maar hecht gij dan niet aan al die afkerende stemmen? Ik beken gaarne, dat mij, terwijl ik daar zat en toelisterde, onophoudelijk als 't ware iemand bij den arm trok om mij te herinneren aan al de gebreken die het nieuwe toneel- gewrocht ontstieren. 't Is een novelle! — luidde het — geen drama.

— Maar, zeg mij, is het dan **Cremer** te wijten dat hij novellen heeft geschreven zoo eenvoudig, zoo waar, zoo fijn gevoelsd dat zij ons tranen ontlokten, getuigen van het schoonst aesthetisch gevoel? En toonen niet juist zijne novellen aan, dat hij het bezit — het vermoegen om de ziel te bewegen, te roeren en te schokken?

Zeg mij — toen gij daar zaat, waart gij toch niet voortdurend onder den indruk waarvan gij hebt gesproken, en liet gij u wel eene enkele maal over aan eigen leiding, of liever aan den onbevooroordeelden indruk, door de voorstelling zelve op u teweeg gehragt?

Maar, aler gij mij antwoordt, houdt gij u in ernst overtuigd dat op het toneel enkel alledaagsche figuren te huis behooren? Niet waar, Emma — de oudste dochter des huizes — zoo zij opgevoerd ware als eene eerrame, fatsoenlijke jonge dame; Harnen — zoo hij zijne diensten steeds had gedaan als een heers- knecht in dienst: dan zou men tevreden geweest zijn. En Hantje — och hemel! wij hebben ze in 't geheel niet bezig gezien; zij nam geen stof af; zij wroef geen stoelen. Foei! wat een dienstbode!

— Gij gaat te ver. De bedoeling is ...

— Luster nog even naar me. Toen gij u dan overliet aan eigen leiding, en wellicht de oogen gevestigd hieldt op Laura, die halt waanzinnig nog de vroom meende te hooren weerklinken die zamen- gevoeld waren met de liefdeswoorden, haar toeges- fluisterd door den beminde Eduard, en haar gloeiend hoofd liet neervinken aan de borst van den ellendeling, bij wien zij troost zocht; of zelfs, een oogenblik vergeende dat Emma b. v. — Foei! — op de kamer kwam van een officier. ... de worsteling aan- schouwde van haar, die zoo zwaar beproefd was, maar thans voor hare zuster waakte en ze trachtte te vrijwaren voor den vloek, die hare eigen liefde ge- troffen had, — van de eens zwakke maar thans sterke vrouw en den listigen, gladdigen, slingerigen, vroom hunchelaar: toen gij een diep, tooneel gadesloogt, gevoelt gij niet in u dat edele en verhevene be- wustzijn van den adel der ziel? ...

— A propos! daar valt me nog iets in. Het dorp, waarop het stuk speelt, heet in Gelderland te liggen, en — naar men, mijns inziens, zeer juist heeft opgemerkt — men bespeurt in het gansehe drama niets Geldersch. Wat kunt gij me daar tegen bij mogelijkheid aanvoeren?

— Niets, mon cher, dat is inderdaad zeer treffend opgemerkt!

— En hoe heeft u het spel voldaan van de ver- schillende acteurs en actrices?

— Ja, om de ronde waarheid te zeggen, zoo wij eenigermate mogen afgaan op de uithandige toe- juichingen, die den vertooners en ten slotte ook den auteur ten deel vielen, dan zouden wij haast moeten erkennen dat de heer Cremer een schitterend succes had behaald.

— En twijfelt gij er dan werkelijk aan? Wat mij betreft, ik hecht niet onvoorwaardelijk aan dat getrappel en geploch, en ik meen zelfs dat men eene enkele maal gezwegen heeft, waar applaus meer dan verdiend was, en ook dat er wel eens werd geapplausseerd, waar niets viel toe te juichen; maar toch houd ik mij overtuigd dat allen, zonder uitzondering, die niet, als gij, van vreemde in- vloeden waren doortrokken, in den volsten zin hebben genoten.

— En hebt gij dan niets ter wereld aan te merken?

— Wellicht. Maar er is reeds zoo veel gezegd, dat ik meende eerst te moeten opmerken. En om mijn opmerkingen neem ik eindelijk ook deze, dat onze acteurs en actrices getoond hebben dat zij in de rollen, die met hunnen aanleg overeenkomen, op waardige wijze kunnen optreden. Meer. Sandr- ock, Hugen heeft ten volle haar naam gehandhaafd; het spel van mej. Fuchs was keurig, en mev. Albrecht- Fogelman was, even als de heer Albrecht, zoo niet in althans *buiten* dienst zeer onderhoudend. De heer J. Haspel heeft als »Casper Baks» de verwachting ver overtroffen en ...

— Nu, dan zal ik de overigen maar voor mijn rekening nemen. De heeren van Ollefen, Moor, D. Haspels, — gij hebt nog eene dame vergeten — mev. Goix-Schep, en wie er nog meer mochten zijn, allen werkten mede tot een goed ensemble. Nu zijt gij toch ook over mij tevreden?

Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad, 21 november 1865:

Utrechtsche Schouwburg.
 Met toestemming van het Hoofd van het Pl. Best.
 De Tooneelsten onder directie van J. Eduard
 de Vries, zullen de eer hebben te geven,
Op Donderdag 23 November 1865,
 No. 1 IN HET ABONNEMENT,
Op hoog vereerend verzoek,
 Eene **TWEEDE VOORSTELLING** van
EMMA BERTHOLD,
 Oorspronkelijk Tooneelspel in 5 Bedrijven of
 7 Tafereelen, van J. J. **Cremer.**
 Het stuk speelt op een dorp in Gelderland.
 Gevolgd door:
DIENST AAN MIJN VRIEND BLANCHARD,
 Blijspel in 1 bedrijf, naar het Fransch.
 Aanvang ten 7 ure.
PRIJZEN DER PLAATSEN:
 Boven-Loge /2.—. Beneden-Loge /1.50. Par-
 quet /1.25. Parterra /1.—. 1. Amphithea-
 ter /1.10. 2. Amphit. /0.65. Galerij /0.40.
 De plaatsen kunnen besproken worden bij den
 Heer J. J. DOESBURG, Lijmarkt, hoek
 Zadelstraat, en op den dag der voor-
 stelling aan het Bureau van den
 Schouwburg, van 11—3 ure.
 De lijsten ter deelneming in een abonne-
 ment van vijf Holl. voorstellingen, liggen

Utrechtsch Provinciaal stedelijke dagblad, 22 november 1865:

Schouwburg.

Bij den voortdurenden najver tusschen de beide groote handelssteden des rijks, bestaat er nog een van geheel anderen aard, op kunstgebied nl. Amsterdam en Rotterdam vertoonen een strijd over het nationaal tooneel, een strijd waarin onze groote novellen-schrijver, de heer J. J. Cremer, dezer dagen al zeer onaangenaam werd betrokken. Nauwelijks toch was het bekend, dat de novellist een tweede dramatisch werk had voltooid, of beide tooneelgezelschappen, die van Amsterdam en Rotterdam, namen maatregelen, om het 't eerst te kunnen opvoeren. Rotterdam zou zeker hierin 't eerst hebben kunnen slagen, maar de ongelukkige veelhoofdige regering van het rotterdamsch tooneel had den moed niet, het stuk vóór de arnhemsche feestviering te doen voorstellen, en het bleef dus liggen, totdat Amsterdam het als 't ware zoo aldaar als in Arnhem den nekslag gegeven had. Cremers werk moest vallen en zou vallen, want alles was daartoe perfect ingerigt, en wel dermate, dat de Amst. Cour. zelfs de kritiek vrij scherp toepaste, en den debutant-dramatikus de eerste schreden op 't gebied der tooneeldichtkunst bemoeijelijkte. Maar men had niet gerekend op onzen wakkeren de Vries, op den man, die, wat hij op kunstgebied doet, met zooveel zorg, zooveel liefde ten uitvoer brengt, dat hij het welgelukken, met een weinig goeden wil van zijne artisten, als het ware in de hand heeft. Behoeven wij er op te wijzen, dat hij, bij veel-

aan haar beminde te ontrukken. Zijn plan gelukt, maar de oudste dochter doorzielt, de vergelijking der brieven, het geheim, dwij met waren heldenmoed den eilendeling om schuld te erkennen, en helpt daardoor het leden onrecht, harer zuster aangedaan, herstellen. Haar loon wordt haar door haar broeder aangebragt, die met haren vroegeren, maar ook verjaagden beminde, uit Amerika met roem en wonden terugkeert, en ook zelf in eere wordt hersteld bij de familie, die steeds door den laster vervolgd, in de laatste zes jaren voortdurend in onrust en onaangenaamheden verkeerde, zonder te kunnen beseffen van welken kant dat onheil kwam. Het stuk bevat menige fraaije scène, maar bovenal een sterke terende rol voor Emma, de oudste dochter, terwijl die der heeren Albregt als komiek, van Ollefen, als hardhoorend oud krijgsman, karaktervol geschreven zijn, en uitmuntend volgehouden.

Zietdaar een kort begrip van den indruk, welke ons de eerste opvoering van Emma Berthold achterliet. Wij vinden er **Cremer** in weder, met zijne geestige pen, met zijne naieve karakters en juiste uitdrukkingen daarvan, wij roemen er den dichter in, die thans genoeg geteisterd en geslingerd, eene welverdiende hulde toekomt, en van wiens meer en meer geoefend talent wij de hoop koesteren, dat het ons nederlandsch tooneel meermalen met degelijke pennevruchten zal verrijken.

Morgen zullen velen zeker eene tweede voorstelling van Emma Berthold willen bijwoonen.

Tekst

Vervolg:

Behoeven wij er op te wijzen, dat hij, bij veelvuldige tegenkating en verliezen, toch altijd weder weet aan te vullen en zijn gezelschap weet voltallig te houden door 't aannemen van goede sujetten; dat hij bij groote behoefte aan acteurs, de heeren van Ollefen en de Haspelsen aan zijn personeel wist te verbinden; in plaats van mevr. Kleine, mevr. Sandroock ten Hage als in een oogwenk tot eene verdienstelijke kunstenaars wist te vormen; en zou dan een goed werk, aan zijne hand niet ten volle toevertrouwd zijn, al was het in Amsterdam niet gewaardeerd, gelijk het verdiende? — Men begrijpt, dat hij 't verschil van gevoelen over Cremer's stuk Utrecht verlangend was, om de Emma Berthold te zien opvoeren, Utrecht met zijn ingenomenheid met den gevierden schrijver, met zijn immer voor het schoone en goede zoo uitmuntend schouwburg-parterre.

Het moest ditmaal den strijd beslechten, en uitspraak doen tusschen de amsterdamsche veroordeeling en de rotterdamsche goedkeuring. En hoe glansrijk werd aan de laatste recht gedaan, hoe gelukkig was het gezelschap van den heer de Vries den palm der overwinning te vermeesteren; maar ook, hoe schitterend bleef het werk van den dramatischen schrijver het veld behouden! De vele toeschouwers waren er getuige van, de schrijver zelf was een der gelukkige, hoogst tevreden getuigen; daar het bravo den ganschen avond door de zaal rolde, bravo voor hem, bravo voor de acteurs, bravo voor den heer de Vries, die in 3 uren behoorlijk deed afspelen, waar-

Vervolg:

voor men te Arnhem 5½ uur had besteed. Aan het einde der voorstelling werden alle en acteurs herhaaldelijk teruggeroepen, den eerste twee lauwerkransen toegeworpen waarvan hij er een den representant van gezelschap, den heer Albregt op het hoofd drukte, daarbij voegende, dat, „indien het werk aan Utrechts publiek bevalen was, hij dat hoofdzakelijk te danken had aan de medewerking van het uitmuntend tooneelgezelschap van den heer de Vries.” — En hij had waarheid gezegd. Geen enkele rol werd verwaarloosd; bij allen ontwaarde men liefde voor de taak, hun opgedragen, en mogen wij hieronder in de eerste plaats de namen der heeren Albregt, van Ollefen, Moor en de beide Haspels noemen, eere inzonderheid komt aan de dames Sandrock-ten Hage en Fuchs toe, die door haar uitmuntend spel wel het meest hebben bijgedragen, om het werk des heeren Cremers te veredelen, en naar waarde te doen schatten, iets waartoe ook de dames Albregt en Götz-Scheps, hoewel ditmaal minder bedeeld, het hare bijdroegen.

En nu het stuk zelf. Wij mogen niet zeggen, dat er overal volkomen geoefendheid voor het dramatische vak bij den schrijver in doorstraalt, maar het geheel is goed gedacht en duidelijk ontwikkeld, terwijl het niet ontbreekt aan den noodigen klimax. Het hoofddenkbeeld des schrijvers is, om het afschuwelijke van den laster te doen uitkomen, hier geopenbaard door den ongelukkigen invloed van anonieme brieven.

Tekst +



15-58

Vervolg:

En nu het stuk zelf. Wij mogen niet zeggen, dat er overal volkomen geoefendheid voor het dramatische vak bij den schrijver in doorstraalt, maar het geheel is goed gedacht en duidelijk ontwikkeld, terwijl het niet ontbreekt aan den noodigen klimax. Het hoofddenkbeeld des schrijvers is, om het afschuwelijke van den laster te doen uitkomen, hier geopenbaard door den ongelukkigen invloed van anonieme brieven. 's Schrijvers lasteraar bedient zich voortdurend van de laatsten, met het doel, om zijne tante en beide nichten aan zich te binden, en kan het, een der laatsten te huwen. Waarom echter daartoe beide nichtjes in het ongemak wil brengen, is ons niet recht duidelijk, daar hij, gelukte hem zijn plan, er toch slechts eene voor zich kon behouden. Voor zes jaren heeft hij den zoon des huizes weten te verwijderen, door hem anoniem van diefstal te beschuldigen, eene beschuldiging, waarvan het eerste gevolg is, dat de vader van den belasterde aan eene beroerte bezwijkt. Thans neemt hij hetzelfde middel te baat, om de jongste dochter der familie Berthold, die pas geëngageerd is, ook aan haar beminde te ontrukken. Zijn plan gelukt, maar de oudste dochter doorziet, door vergelijking der brieven, het geheim, dwingt

Tekst +



Vervolg:

vergelijking der brieven, het geheim, dwingt met waren heldenmoed den ellendeling om zijn schuld te erkennen, en helpt daardoor het geleden onrecht, harer zuster aangedaan, herstellen. Haar loon wordt haar door haar broeder aangebragt, die met haren vroegeren, maar ook verjaagden beminde, uit Amerika met roem en wonden terugkeert, en ook zelf in eere wordt hersteld bij de familie, die steeds door den laster vervolgd, in de laatste zes jaren voortdurend in onrust en onaangenaamheden verkeerde, zonder te kunnen beseffen van welken kant dat onheil kwam. Het stuk bevat menige fraaije scène, maar bovenal een scenerende rol voor Emma, de oudste dochter, terwijl die der heeren Albregt als komiek, van Ollefen, als hardhoorend oud krijgsman, karaktervol geschreven zijn, en uitmuntend volgehouden.

Zietdaar een kort begrip van den indruk, welke ons de eerste opvoering van Emma Berthold achterliet. Wij vinden er **Cremer** in weder, met zijne geestige pen, met zijne naïve karakters en juiste uitdrukkingen daarvan, wij roemen er den dichter in, die thans genoeg geteisterd en geslingerd, eene welverdiende hulde toekomt, en van wiens meer en meer geoefend talent wij de hoop koesteren, dat het

Vervolg:

en wonden terugkeert, en ook zelf in eere wordt hersteld bij de familie, die steeds door den laster vervolgd, in de laatste zes jaren voortdurend in onrust en onaangenaamheden verkeerde, zonder te kunnen beseffen van welk kant dat onheil kwam. Het stuk bevat menige fraaije scène, maar bovenal een schitterende rol voor Emma, de oudste dochter, terwijl die der heeren Albregt als komiek, van Ollefen, als hardhoorend oud krijgsman, karaktervol geschreven zijn, en uitmuntend volgehouden.

Zietdaar een kort begrip van den indruk, welke ons de eerste opvoering van Emma Berthold achterliet. Wij vinden er **Cremer** in weder, met zijne geestige pen, met zijne naïve karakters en juiste uitdrukkingen daarvan, wij roemen er den dichter in, die thans genoeg geteisterd en geslingerd, eene welverdiende hulde toekomt, en van wiens meer en meer geoefend talent wij de hoop koesteren, dat het ons nederlandsch tooneel meermalen met de gelijke pennevruchten zal verrijken.

Morgen zullen velen zeker eene tweede voorstelling van *Emma Berthold* willen bijwonen.

Rotterdamsche Courant, 22 november 1865:

Rotterdamsche Schouwburg
 WOENSDAG 22 NOVEMBER 1865
 Tweede Gastvoorstelling van **VOGGENHUBER**,
DER TROUBADOUR, grosse Oper in 4 Akten, Musik von V. Voggenhuber
 Aanvang 7½

MORGEN, DONDERDAG 23 NOVEMBER 1865
TWEDE QUARTET SOIRÉE
 VAN DE
Gebr. Müller,
 met medewerking van de Dames **WEYRINGER en OTTO**
 Aanvang 7½

PRIJZEN DER PLAATSEN:
 Balcon en Stalles f 2.—, Loge f 1.75, Parterre f 1.50
 Amphitheatre f 0.75, Gallery f 0.50

VRIDAG 24 NOVEMBER 1865
EMMA BERTHOLD, Tooneelstuk in 3 Akten, drijven en 7 Tooneelen
 door J. J. **CREMER**
 Aanvang ten 7½

Utrechtsch Provinciaal stedelijk dagblad, 24 november 1865:

*— Ook de tweede voorstelling van Cremer's *Emma Berthold* is gister allergelukkigst geslaagd, en mogt algemeene sympathie wekken. Eenige voorstanders van het tooneel hebben n 't bijzonder mevr. Sandrock-ten Hage een blijk van hulde willen geven, voor de wijze waarop zij de hoofdrol in het genoemde stuk vervulde. Daartoe is door hen bij onzen stadgenoot, den heer W. Campagne, goudsmid, een keurige gouden parure met inskriptie aangekocht en haar heden morgen aangeboden.

Nieuwe Rotterdamsche courant, 28 november 1865:

De *Emma Berthold* van den heer **Cremer**, trekt hier bij voorduring in hooge mate de aandacht. Bij iederen vertoer is de schouwburg op alle rangen zó bezet, dat het soms moeite kost een plaatsje te veroveren en telkens hervalt het tooneel zoo algemeen, dat de geestdrift zich in aanhoudende toelichtingen lucht geeft. In het uitvoerig artikel dat we over de *Emma Berthold* gisteren hebben, zijn eenige bijzonderheden ontwikkeld, die het bewijs leveren dat onze inganomenheid met de vele goede eigenschappen die het tooneelspel kenmerken, ons niet blind maakt voor enkele onvolkomenheden. De wijze waarop te Amsterdam en Arnhem over de *Emma Berthold* werd en wordt gesproken, had ons evenwel doen besluiten om de ongelijkheid van het daar heerschend vooroordeel tegen het stuk te bestrijden, — maar na onze tweede en derde opvoering van het tooneelspel bijgewoond te hebben, zijn we van dat besluit teruggekomen, doordien zich meer en meer de overtuiging aan ons opdrong, dat veronacht in de opvatting der rollen en de meer of mindere geschiktheid van sommige acteurs en actrices voor de partijen die hen toevertrouwd werden, de hoofdoorzaak zijn van het bestaande verschil in oordeelen. Waaraan zou het anders moeten geweten worden dat het tooneelspel te Rotterdam en Utrecht de hoogste geestdrift wekt en daarentegen te Arnhem en Amsterdam volkomen saai maakt? Beide partijen zouden derhalve het stuk door de Rotterdamse tooneelschepers moeten zien opvoeren, om bij de verdediging of de veroordeeling van Cremer hetzelfde uitgangspunt te kunnen hebben. Zoolang dit niet is geschied, zou iedere polemiek over deze op het gebied der kunst zeer bijsterlijke zaak, vrij onvruchtbaar zijn. Ter wille van sommige bedenkingen tegen het libretto, afgescheiden van de wijze waarop het wordt gespeeld, zal men toch wel de *Emma Berthold* niet van het repertoire willen verbannen; we zouden anders het regt hebben dat repertoire eens na te gaan, met het doel om te onderzoeken hoe veel zeer populaire en door sommige referenten bewierookte werken het behelst die vrij zijn van groote gebreken. — Hoeveel tooneelspelen het kan aanwijzen, die het tegen de *Emma Berthold*, trots alle bezwaren die men er tegen weet aan te voeren, kunnen opmaken. Het verschil in meening moet derhalve in het leven geroepen zijn door toevallige plaatselijke omstandigheden. We weten er derhalve niets op den dat de tegenstanders van de *Emma Berthold* zich de meeste getroosten eens den Rotterdamschen schouwburg te bezoeken of, hetgeen wellicht nog beter ware, dat het Rotterdamse personeel te Arnhem en Amsterdam een representatie van het tooneelspel ga geven. We achten het onmogelijk dat het ook daar niet dezelfde overwinning behaalt die het te Utrecht al reeds tweemaal heeft bevochten. We herhalen het, er zijn sommige bedenkingen tegen het tooneelspel te maken, maar het kenmerkt zich gelijktijdig door zó veel deugden, dat het aanpak nog maken op een ereplaats op het repertoire. Mevrouw **SANDROCK-TEN HAGE** speelt hier de theïrol bij voorduring meesterlijk, in de volste betekenis van het woord, en wordt met gelijk en talent ter zijde gestaan door mej. **EVONS**, mevr. **ALBRECHT**, de beide heeren **HARPER** en den heer **ALBRECHT**. Het zal wel onnoodig zijn de reeds voorstelling van de *Emma Berthold* op morgen (Dinsdag avond) weder in een seer druk bezet aan te bevelen.

Oprechte Haarlemsche courant, 11 december 1865:

NIEUWE SCHOUWBURG IN DE ST. JANSSTRAAT
 TE HAARLEM.
 Directie ROOBOL, TJASINK en PETERS.
 Op Vrijdag 15 December 1865,
EMMA BERTHOLD,
 Tooneelstuk in vijf bedrijven of zeven tafereelen, door
 J. J. CREMER.
 Gevolgd door:
DE DEBUTANT,
 Tooneelspel in een bedrijf, naar het Fransch van CHARLES
 MESNOYER, waarin door den Heer A. WIJNSTOK een
 licht zal worden voorgedragen.
 Aanvang te zeven ure.
 PRIJZEN DER PLAATSEN.

Rotterdamsche Courant, 13 december 1865:

Rotterdamsche Schouwburg.
 WOENSDAG 13 DECEMBER 1865:
 Door ongesteldheid van den Heer Hardtmuth,
 in plaats van **DON JUAN:**
FIDELIO, groote Opera in 2 Bedrijven. Muziek
 van BEETHOVEN.
 Aanvang ten 7½ ure.
 VRIJDAG 15 DECEMBER 1865:
 11de Voorstelling van
EMMA BERTHOLD, Tooneelspel in 5 Be-
 drijven en 7 Tafereelen
 door J. J. CREMER. Aanvang ten 7½ ure.
 Na afloop dezer Voorstelling zal er des avonds
 ten elf ure een **extra Trein** vertrekken
 Rotterdam naar Schiedam, Delft en 's Hage.

Rotterdamsche Courant, 29 december 1865:

Rotterdamsche Schouwburg.
 VRIJDAG 29 DECEMBER 1865:
 16de Voorstelling van
EMMA BERTHOLD, Tooneelspel in 5 Be-
 drijven en 7 Tafereelen,
 door J. J. CREMER. Aanvang ten 7½ ure.

Nieuwe Rotterdamsche Courant, 4 januari 1866:

De *Emma Berthold* en niets dan de *Emma Berthold* was den laatsten tijd op het affiche van den grooten schouwburg 't bewijs dat zelfs de *zestiende* voorstelling nog bezoekers vond 't bewijs tevens, het kan niet genoeg herhaald worden, dat slechts goede stukken, waarvan de uitvoering met zorg is voorbereid, op het répertoire behoeft te brengen, om veel meer "vol te trekken" en aan het bureau ook veel meer "geld te ontvangen" dan met eenig kermisgedrocht of bloed-drama tot mogelijkheden behoort. Directien en acteurs hebben thans aanzien van het Hollandsch tooneel hun eigen lot in de hand terwijl het aan de andere zijde aan geen twijfel onderhevig is het regtmatig succes, door den heer **Cremer** behaald, zal hem en meer anderen aanmoedigen, hunne beste krachten aan het tooneel te wijden, dat zonder bekwame *Hollandsche* auteurs niet uit den staat van verval op te heffen ware, al zoude het over de beste acteurs en actrices kunnen beschikken.

Utrechtsch Provinciaal en stedelijke courant, 8 januari 1866:

Zoo konden we dan ook hier de nieuwe tooneelproeve reeds leeren kennen van den geachten novellen schrijver **Cremer**, wiens *Emma Berthold*, naar des auteurs wenken en voorschriften ingestudeerd, tot wezenlijk genoegen van publiek en schrijver, de nieuwe abonnementsreeks van 23 November opende, en aan beiden wélverdiende lauweren ten deele vallen liet. — Wij willen er niet in treden, of elders de zaak wel goed is begrepen geworden, en of het minder sukses gelegen heeft aan de *spelers*, aan het *stuk*, of aan het *publiek*, — dat onafscheidelijk *trio*, waar het tooneelaangelegenheden geldt — maar zóóveel is zeker, dat Utrecht tevreden was met het tooneelspel, en dat de heer **Cremer** regt in zijn schik mogt wezen met het onthaal zijner *Emma* in de hoofdstad van het Sticht. — Zeer zeker werkte daartoe allerkrachtigst mede de onovertreftbare Albregt, die ook door het nastukje niet slechts een dienst aan zijn vriend *Blanchard*,

Java-bode, 10 januari 1866:

Wij hadden gehoopt daarvan ook een schitterend blijk te vinden in het nieuwe tooneelstuk van **Cremer**, dat thans in verscheidene steden werd opgevoerd. Algemeen echter is men teleurgesteld. *Emma Berthold* is een drama, dat zich in niets verheft boven andere drama's en, bij eenige goede eigenschappen, een aantal gebreken heeft, die het al zeer spoedig van de korte rij onzer oorspronkelijke tooneelstukken zullen uitwisschen. Het doet ons leed. **Cremer** heeft als novellenschrijver zulke uitnemende voortbrengselen geleverd, dat men meende eenig regt te hebben van hem ook meesterlijke gewrochten te verwachten, wanneer hij een ander gebied betrad. Thans meent men, dat hij beter deed en doen zal, wanneer hij de pen van den dramaschrijver maar laat rusten en op den weg blijft, met zoo veel lof tot nu toe door hem betreden.

Tot dus verre is zijn drama nog niet in den Haag opgevoerd, en misschien zal dit ook wel niet gebeuren, daar het in eigendom behoort aan de Amsterdamsche en Rotterdamsche tooneellisten. Daarentegen verwachten wij binnen korter of langer tijd de opvoering van de laatste opera

Rotterdamsche courant, 29 januari 1866:

en sommige in vele opzigten verdienstelijke acteurs en actrices zullen, bij algemeene en behoorlijke waardering, zich verder vormen en ontwikkelen. En geene namen mogen ook hier gelden. *Heloïse Parquet* behaalde te Parijs een volkomen succes, zonder dat men den naam des schrijvers kende. Hier — in ons Land — gelukte het, niet dan met moeite, aan *Emma Berthold* om te worden voorgesteld, terwijl men toch wist dat het een gewrocht was van den geliefden novellen schrijver **Cremer**. Of was het, omdat men het wist?

Arnhemsche Courant, 30 januari 1866:

De heer J. J. **Cremer** schrijft het volgende in den *Nederlandschen Spectator*:

En nu ten slotte die vele vragen naar aanleiding van de schier algeheele afkeuring van mijn jongste tooneelwerk aan de eene, en het buitengewoon groot succes er van aan de andere zijde. Ik zal er niet op antwoorden; alleen wil ik met het oog op mijn vaderstad, voor de inwijding van wier nieuwen schouwburg ik mijn Emma Berthold heb geschreven, openlijk den wensch uiten, dat een reeks van *zestien* voorstellingen er van te Rotterdam haar de overtuiging zal hebben geschonken, dat de auteur zich de taak in waarheid niet ligt heeft geacht, maar ter eere van Arnhem — en mogt het zijn van het nederlandsche tooneel — getracht heeft het beste te schenken wat hij te schenken had. Niets anders dan de zucht om zoo mogelijk ons tooneel te helpen zuiveren van de gruwelen en onzinnigheden die er zoo dikwijls den volke worden vertoond, spoorde hem aan om het, in ons land waarlijk niet uitlokkende veld te bearbeiten, en, als ik nu met blijdschap verneem, dat een schoon oorspronkelijk werk van onzen genialen Schimmel

Vervolg:

zoo groote scharen naar den schouwburg lokt, dan word ik gedrongen om allen die hun volk liefhebben en zich krachtig tot die taak gevoelen, krachtiger dan ik, luide toe te roepen: Schrijft mannen, *schrijft goede stukken, zorgt voor een juiste opvoering* er van, even als onze klassieken daarvoor zorgden, en gij zult den bloei van ons tooneel bevorderen en den wansmaak verjagen uit die leerschool voor het volk.

Rotterdamsche courant, 19 maart 1866:

Rotterdamsche Schouwburg.
ZONDAG 18 MAART 1866:
Tweede Voorstelling van
ASSCHEPOETSTER, of *het Glazen Muiltje*,
 groot Toover-Melodrama
 in 9 Tafereelen, naar aanleiding van het Sprookje
 van *Moeder de Gans*, door W. N. PEYPERS, met
 een Voorspel **Moeder en Kind.**
Aanvang ten 8 ure.
 Verwacht op Dinsdag 20 Maart 1866, ter Benefice
 van Mevr. SANDTROCK TEN HAGEN, **EMMA**
BERTHOLD, oorspronkelijk Tooneelspel in
 5 Bedrijven en 7 Tafereelen, door J. J. **CREMER.**

Rotterdamsche Courant, 21 maart 1866:

Wij kunnen niet nalaten met een paar woorden gewag te maken van de welverdiende hulde, die eene onzer artisten van den Rotterdamschen schouwburg heden avond ten deel viel. Ons blad verheugt zich te zeer in de aanmoediging en belooning van verdienstelijke vertolkers onzer dun gezaaide oorspronkelijke tooneelstukken, dan dat we onzen lezers de mededeeling zouden onthouden, dat aan mevr. Sandrock—ten Hagen bij hare benefice-voorstelling het geluk te beurt viel nieuwe lauweren te oogsten, in de gedaante van eenige haar aan het einde van het voorlaatste tafereel toegeworpen bouquetten, en van een cadeau haar door eenige kunstminnaars aangeboden.

Het stuk van J. J. **Cremer**, voor deze gelegenheid gekozen, »Emma Berthold», waarin de beneficiante de titelrol vervulde, is reeds meermalen opgevoerd en vroeger besproken.

Het zij ons dus alleen vergund hierbij te voegen, dat de wijze, waarop de heldin van den avond hare taak vervulde en het karakter van Emma weërgaf, allezins getuigde van grondige studie en ernstige opvatting. Het is het oogenblik niet, om ook thans die opvatting aan een streng kritisch onderzoek te onderwerpen, maar veeleer om haar onze gelukwensen aan te bieden en aan te sporen voort te gaan hare moeilijke, vaak ondankbare loopbaan ernstig te bewandelen, in welk geval wij haar nieuwe en nog schooner overwinningen voor de toekomst voorspellen.

Rotterdamsche Courant, 24 maart 1866:

Rotterdamsche Schouwburg.
ZATURDAG 24 MAART 1866:
Vierde Voorstelling van
Aleida von Holland,
 grosse Romantische Oper in 3 Acten. Musik von
 W. F. THOOF. *Aanvang ten 7 1/2 ure.*

ZONDAG 25 MAART 1866:
EMMA BERTHOLD, Tooneelspel in 5 Bedrijven
 en 7 Tafereelen, door J. J.
CREMER. *Aanvang ten 8 ure.*

Verwacht eerstdaags: **De Roos van Bekama,**
 Tooneelspel in 7 Tafereelen, door D. SAMOT, met
 vrije gebruikmaking van Mr. J. VAN LENNEP's
 Roman van dien naam.

Nieuwe Rotterdamsche courant, 30 maart 1866:

twijfel verheven zijn en die, van dat standpunt beschouwd, van iedereen opera bezoeker een bewijs van sympathie verdient.

Ook de Hollandsche tooneelstenen kondigen weder een nieuw, zelfs een zeer belangrijk werk aan, namelijk *De Roos van Bekama*, een tooneelspel uit den zoo populaireren roman van van Lennep getrokken. Voor het overige leverden de jongste voorstellingen niets bijzonders op. Alleen verdient vermelding dat de *Emma Berthold* van Cremer andermaal op het affiche is verschenen en met niet minder goeden uitslag dan vroeger. Het is een der opmerkelijkste verschijnselen die onze tooneelwereld ooit heeft opgeleverd, dat een op zoo weinig uiterlijk vertoon en effectbejag berekend werk als de *Emma Berthold*, alleen te Rotterdam in een tijdsverloop van weinige maanden reeds meer dan twintig voorstellingen heeft beleefd. Het pleit er voor dat de kunstmaak van het publiek gelukkig bestand is gebleven tegen de pogingen, die sinds jaar en dag door menigen tooneeldirecteur zijn beproefd om hem te vervalschen. Het pleit tevens voor onze vroeger in den breede ontwikkelde meening, dat het werk van den heer Cremer een levensbeginsel behelst, krachtig genoeg om het nog lang eene eerste plaats op het répertoire te doen innemen.

De eerste reprise van de *Emma Berthold* had plaats ter benefice van mevrouw SANDROCK-TEN HAGEN. Het strekt ons tot een werkelijk genoegen te kunnen vermelden, dat zij, die in de titelrol van dit tooneelspel zoo zeer uitmunt, zich in eene goed bezette zaal mogt verheugen, daverend toegejuicht en met bouquetten begroet werd, terwijl haar daarna tevens nog eene hoogst vereerende onderscheiding te beurt viel. De regisseur bood haar namelijk ten tooneele, uit naam van eenige kunstvrienden, een kostbaar geschenk — een gouden armband aan, terwijl haar tevens een prachtexemplaar van Cremers *Distels in het Weiland* werd aangeboden. Het publiek hechtte aan een en ander door aanhoudende toejuichingen zijn zegel.

Rotterdamsche Courant, 26 april 1866:

Rotterdamsche Schouwburg.
 VRIJDAG 27 APRIL 1866:
EMMA BERTHOLD, oorspronkelijk Tooneel-
 spel in 5 Bedrijven, door
 J. J. **CREMER**. *Aanvang ten 7 ½ ure.*
 Verwacht op Dingsdag den 1 Mei 1866, ter viering
 der 25jarige Tooneeldiensten van den Heer ALBREGT:
DE VREK, Blijspel in 5 Bedrijven.
 Gevolgd door: **Meester Vink**, of *de vermiste*
Diamant, Blijspel in 2 Bedrijven.

Algemeen handelsblad, 28 augustus 1866:

GRAND THEATRE, Amstelstraat. Directie A. VAN LIER.
 Opening van dezen Schouwburg, met het Hollandsche Tooneelgezel-
 schap van Rotterdam, onder Directie van den Heer J. Ed. DE VRIES.
 Op Zaterdag 1 September 1866: *Emma Berthold*, Oorspronkelijk Tooneel-
 spel in 5 bedrijven of 7 taferelen door J. J. **Cremer**. Na hetzelfde:
De Vermomde Gelieven, Blijspel met zang in een bedrijf, op nieuw voor
 het Hollandsche tooneel bewerkt en met nieuwe Coupletten voorzien
 door W. N. Peypers. *Aanvang 7 ½ ure.*
 Prijzen der Plaatsen: f 1.25. f 1. 75 ct. en 40 ct.
 Zondag 2 Sept. *Als men een hond wil slaan en de Bemociaal of*
eindelijk heeft hij het toch goed gemaakt.
 Maandag 3 Sept. *De Huistiran en Dr. Peschke.*

Algemeen handelsblad, 5 september 1866:

GRAND THEATRE, Amstelstraat. Directie A. VAN LIER.
 Woensdag 5 Sept. Gevraagde voorstelling, door de Holl. Tooneelgezel-
 schap onder directie van J. Ed. de Vries: *Emma Berthold*, tooneelspel in
 8 taferelen, door J. J. **Cremer**. Daarna: *De Krijgslust der Vrouwen*,
 blijspel met zang, vrij bewerkt naar het Fransch door F. H. Greb.
Aanv. ten 7 ½ Ure.
 Verwacht morgen Donderdag: *Montjoye*, en
 Maandag, tot opening der zoogenaamde Kermisweek: *Aschepoetje*

Rotterdamsche courant, 17 oktober 1866:

SCHOUWBURG.

WOENSDAG 17 OCTOBER 1866:

DON JUAN, oder der Steinerne Gast,
Grosse Oper in 2 Act. Musik von
MOZART. *Aanvang 7 ½ uur.*

VRIJDAG 19 OCTOBER 1866:

EMMA BERTHOLD, Oorspronkelijk Tooneel-
Tafereelen, spel in 5 Bedrijven en 7
door J. J. **CREMER**.

Gevolgd door: **DE TWEE ECHTSCHIEDINGEN**, Vrolijk Blijspel met Zang in 1 Bedrijf,
naar 't Fransch.

Rotterdamsche Courant, 15 november 1866:

SCHOUWBURG.

VRIJDAG 16 NOVEMBER 1866:

Eene laatste Voorstelling in dit jaar

EMMA BERTHOLD, Oorspronkelijk
Tafereelen, spel in 5 Bedrijven
door J. J. **CREMER**. Voorafgegaan
EENE PARTIJ PIKET, Blijspel met
in 1 Bedrijf, naar 't Fransch, door MANUS.
Aanvang 7 ½ uur.

Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad, 11 december 1866:

Utrechtsche Schouwburg.

Met toestemming van het Hoofd van het Pl. Best.
De Tooneelisten onder directie van J. EDUARD
DE VRIES zullen de eer hebben te geven :
Op Donderdag, den 11. December 1866.
N^o. 4 in het Abonnement,

EMMA BERTHOLD.

Oorspronkelijk Tooneelspel in 7 Tafereelen,
door J. J. **CREMER**
(Het stuk speelt op een Dorp in Gelderland.)
GEVOLGD DOOR :
EEN KOP THEE.

Blijspel in een Bedrijf naar het Fransch van
CHARLES NUITIERS en JOSEPH DERBY.
Aanvang ten **zeven** ure.
Prijzen der plaatsen: Boven-Loge f2,—. Beneden-
Loge f 1,50. Parket / 1,25. Parterre / 1,—.
1e Amphithéater f 1,10. 2e Amphi-
théater / 0,65. Galerij / 0,40.

Leydse courant, 1 februari 1867:

SCHOUWBURG TE LEIDEN.

Tooneelisten van den Rotterdamschen Stads-Schouwburg, onder directie
van J. ED. DE VRIES, zullen de eer hebben te vertoonen
Op MAANDAG 4 Februarij 1867,
EMMA BERTHOLD,
oorspronkelijk Tooneelspel in 5 Bedrijven en 7 Tafereelen door J. J. **Cremer**.
Gevolgd door
DIENST AAN BLANCHARD,
Vaudeville in één Bedrijf.
Aanvang ten **7** uur.

PRIJZEN DER PLAATSEN:
Loges f 1.60, Baignoires f 1.20, Parterre f 1.—, Gallerij f 0.50,
Achter-Gallerij f 0.30.

De plaatsen zijn te bespreken: voor Aandeelhouders op Zaterdag den
2den Februarij, en voor Niet-aandeelhouders op den Speeldag van 10 tot 1 ure.

 **La seconde séance littéraire de M. A. RÉVILLE**
aura lieu le Vendredi 1^{er} Février, non pas, comme on l'a an-
noncé, à 8 h^s, mais à 7 h^s du soir, dans la Salle de Concert
du Breestraat.

On pourra se procurer des cartes d'entrée pour cette séance, à raison de
f 0.75, à la Librairie des FRÈRES VAN DER HOEK.

Pour la Commission,
A. G. VAN HAMEL.

Dagblad van Zuid Holland en sGravenhage, 9 mei 1867:

Aan tooneelgezelschappen zal het op de Maandag aan te vangen kermis wel niet ontbreken. Behalve die van den Koninklijken Hollandschen Schouwburg en van den heer Judels, zal ook nog dat van den Rotterdamschen Schouwburg, onder directie van den heer Eduard de Vries, hier eenige voorstellingen geven. Met de opvoering van de bekende tooneelschepping van den heer J. J. **Cremer**, *Emma Berthold*, zal het Maandag avond debutteren, terwijl de directeur — naar men ons berigt — ook verder voor een gelukkig gekozen repertoire heeft zorg gedragen. Gelijk bekend is, bevat het gezelschap van den heer de Vries vele inderdaad goede elementen, zoodat men mag aannemen, dat het zijn wettig aandeel zal ontvangen in de praktische kunstwaardering, waarvan het publiek der residentie tegenover de verschillende tooneelgezelschappen gedurende de kermis wel zal gelieven blijk te geven.

Dagblad Zuid Holland en sGravenhage, 15 mei 1867:

Zoo verkwikt en versterkt begeven we ons van vries naar de Nieuwe Markt, waar het tooneelgezelschap onder directie van den heer **J. Eduard de Vries**, van Rotterdam, gedurende de kermis, zijne voorstellingen geeft. De opvoering van het bekende tooneelspel *Emma Berthold*, van den heer J. J. **Cremer**, welke daar gister avond plaats had, stelde de verdienstelijke leden van dat gezelschap in staat, hunne eigenaardige gaven en krachten op het gelukkigst te doen uitkomen.

Niemand zal van ons vorderen dat we omtrent de letterkundige waarde van de opgevoerde tooneelschepping, waaromtrent zoo zeer verschillend wordt gedacht, nu als in 't voorbijgaan te midden van het kermisgewoel een oordeel zullen vellen. Van ons standpunt evenwel, waarop wij het betreuren dat zoo weinige vaderlandsche schrijvers hunne krachten ten bate van het tooneel willen aanwenden, zijn we geneigd ieder Nederlandsch schrijver met ijver te steunen, die zijne talenten aan het tooneel tracht dienstbaar te maken, waarom we dan ook er bij den heer **Cremer** ten sterkste op aandringen, dat hij zich door niets late ontinoedigen, om eene nieuwe poging tot nationalisering van ons tooneel te wagen.

De uitvoering van het in ons oog veelzins belangwekkend tooneelspel, toonde onwederlegbaar, dat het gezelschap van den heer de Vries, nitnemende elementen bevat. Bovenal wijzen wij een lauwer toe aan mevr. Sandrock—ten Hage die den titelrol met uitnemend talent vervulde; aan mej. Fuchs, die als Laura optrad en vermelden met eere het spel van mevr. Albrecht—Engel-

Vervolg:

den heer de Vries, die den titelrol met uitnemend talent vervulde; aan mej. Fuchs, die als Laura optrad en vermelden met eere het spel van mevr. Albrecht—Engelman, die ons het snuggere Hansje — een meesterlijk geslaagde type van den heer **Cremér** — ons met groot talent te zien gaf. De heer Albrecht als Harmé, deed ons zijne komische gaven niet weinig bewonderen, gelijk we dan ook voor niemands tegenspraak zijn beducht wanneer wij beweren, dat hij met den heer D. van Ollefen, die ons de figuur van van Wilsveld meesterlijk vertolkte, de kracht van het mannelijk personeel bij dit gezelschap uitmaakt. In 't vrolijk en bekende nastukje: *het consigne is: snorken!* wist het echtpaar Albrecht allergelukkigst op de lachspieren der aanwezigen te werken, die alzoo ten slotte nog in vrolijke stemming huiswaarts keerden.

Wij wenschen den heer de Vries een nitnemend succès toe, en twijfelen niet of bovenal het op degelijke stukken prijsstellende publiek zal des directeurs poging krachtig steunen, om op de Haagsche kermis de meesterstukken der hedendaagsche school in herinnering te brengen.

Gaarne zouden we met onze lezers van de Nieuwe Markt naar de Plaats ons begeven, om met den schouwburg van de heeren **Stoete en Jacqui** kennis te maken, maar 't zal hen wel gaan als ons, dat ze vermoeid van het dwalen, meer naar het genot der rust dan naar dat der kunst verlangen en ons gaarne een nitstel tot morgen verleen.

(Wordt vervolgd.)

Mei 1867:

Johanna Simonetta Sandrock - ten Hagen:



Van
den Wel Edelen Heer J. J. Cremer,
van
J. S. Sandrock, ten Hagen,
ter herinnering aan 't Ed. Tooneelspel:
Emma Berthold.



Utrechtsch Provinciaal stedelijke courant, 16 december 1867:

Schouwburg Odeon te Zwolle.
 De Tooneelsten van den Rotterdamschen Schouwburg,
 ONDER DIRECTIE VAN
van OLLEFEN en ALBREGT,
 zullen de eer hebben te vertoonen
op Woensdag 18 December 1867,
EMMA BERTHOLD,
 Oorspronkelijk Tooneelspel in 5 bedrijven en 7 tafereelen, door den Novellenschrijver, den heer
J. J. CREMER;
 GEVOLGD DOOR
NAAR PARIJS.
 Kluchtspel met Zang in 1 bedrijf, door W. N. PEIJPER,
 met nieuwe Coupletten en Quodlibets.
Aanvang 7 uur.
 De prijzen der plaatsen zijn: Loge en Balcon f 1.25,
 Parterre f 1.00, 2e rang f 0.60, 3e rang f 0.30.
 De plaatsen zijn op den speeldag à 10 cents te bespreken
 voor heeren huurders van 9 tot 11 uur, terwijl voor de overige
 plaatsen de lijst ter inschrijving is geopend van 's morgens
 te 9 tot 10½ uur, waarna te 11 uur de loting een
 aanvang neemt.

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant, 18 december 1867:

— Met belangstelling vernemen liefhebbers van het tooneel, dat het gezelschap, onder directie der heeren van Ollefen en Albregt, morgen avond hier zal debuten. Het op te voeren oorspronkelijk tooneelspel *Emma Berthold*, van onzen verdienstelijken schrijver J. J. **Cremer**, dat o. a. te Rotterdam twintig achtereenvolgende malen met den meesten bijval is vertoond, de bekende bekwaamheden der verschillende acteurs en actrices, voorspellen het publiek een genotvollen

Leeuwarder courant, 10 juli 1868:

Schouwburg te Leeuwarden.

De Tooneelsten van de Rotterdamse Schouwburg-Vereniging, onder directie van de Heeren VAN OLLEFEN en ALBRECHT, zullen gedurende de Kermis eenige Tooneelvoorstellingen geven. Eerste Voorstelling **Woensdag 15 Juli 1868: DE NEEF**, beroemd Blijspel in 3 bedrijven, naar het Hoogduitsch (der Vetter) van *Roderich Benedix*, door C. H. HOVING; gevolgd door: **DE WEG NAAR HET HART**, Blijspel met Zang in één Bedrijf. — Tweede Voorstelling **Donderdag 16 Juli 1868: EMMA BERTHOLD**, oorspronkelijk Tooneelspel in 5 bedrijven en 7 tafereelen, door den Novellen-Schrijver J. J. **CREMER**; gevolgd door: **Art. 214: DE VROUW IS VERPLIGT HAAR MAN TE VOLGEN**, Blijspel met Zang in één bedrijf, met nieuwe Chansonnetten van W. N. PEIJERS, naar het Fransch van *de la Croix*.

Aanvang ten 7 ure.

De opregte Haarlemsche courant, 12 november 1868:

CREMER'S
BOER en EDELMAN
EN
EMMA BERTHOLD,
zullen worden opgenomen in het
GEILLUSTREERD STUIVERSMAGAZIJN 1869.
(52 bladen à 5 cents.)
Alom verkrijgbaar.

Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad, 10 februari 1869:

Utrechtsche Schouwburg
 van J. EDUARD DE VRIES.
 Met toestemming van het Hoofd van het Pl. Best.
VOORSTELLING
 door het Tooneelgezelschap van den Rotterdamschen Schouwburg, onder directie van
ALBREGT & VAN OLLEFEN,
DONDERDAG 11 FEBRUARI 1869.
No. 1 VAN HET ABONNEMENT. (4e Serie.)
 Op aanhoudend vereerend verlangen:
EMMA BERTHOLD.
 Oorspronkelijk Tooneelspel in 5 Bedrijven
 of 7 Tafereelen, door J. J. **CREMER.**
De gewone Pauze na het Vijfde Tafereel.
Aanvang ten ZEVEN ure.
 Prijzen der plaatsen: Boven-Loge / 2.—. Beneden-Loge / 1.50. Parket / 1.50. Parterre / 1.—.
 1e Amphithéâtre / 1.10. 2e Amphithéâtre / 0.65. Galerij / 0.40.
Heeren Militairen (mits in uniform) half geld.
 De lijsten ter deelneming in een abonnement van **Vijf Holl. Voorstellingen**, liggen van af heden bij den Heer J. DOESBURG voorhanden.
 Boven-Loge / 6.—. Beneden-Loge / 5.—.
 Parquet / 4.—. Parterre / 3.—.

Nieuwe Rotterdamsche courant, 10 maart 1869:

ROTTERDAMSCH SCHOUWBURG.
 Directie: ALBREGT en VAN OLLEFEN.
VRIJDAG 12 MAART 1869:
Emma Berthold, oorspronkelijk Tooneelspel in 5 bedrijven, door J. J. **CREMER.**
 4903 *Aanvang 7 1/2 ure.*

Dagblad voor Zuid Holland en sGravenhage, 13 oktober 1869

INHOUD van Aflevering 7-9 van het
GEILLUSTREERD STUIVERSMAGAZIJN.
 In den Zomer. — Emma Berthold, tooneelspel door J. J. **Cremer.** — Het testament der gravin, door Alfred de Bréhat. — Celebes. — De Tell-legende. — Mouterij aan boord. — Ile de France (Mauritius). — Kopenhagen. — De London-brug. — Indische schetsen, door J. S. G. Gramberg. — Eerzucht en Vaderlands-liefde of kapitein Bonaparte en generaal Paoli, door Schmidt-Weissenfels. — Dover. — De Fransche transatlantische kabel. — Het verbranden van den Oostindievaarder *The Kent*. — De geneesheer en zijn loon. — De vergelding, door August Feierabend. — Verscheidenheden. — Raadsels, Logogryphen, enz. [8425]
Prijs per jaar f 2.60 in losse vellen, en f 3.— in afleveringen.
Uitgave van Gebrs. Belinfante, te 's Hage.

Java-bode 18 juni 1870:

EMMA BERTHOLD.

Het tooneelspel van den heer **Cremer**, dat dien titel voert, — tevens de naam eener hoofdpersoon, — is aan het lezend publiek nog niet lang bekend. Geschreven drie of vier jaren geleden, misschien langer, heeft het te Arnhem, te Rotterdam, ook te Amsterdam, geloof ik, eenige voorstellingen beleefd, naar aanleiding waarvan in de dagbladen over het stuk gesproken is. Maar wie de opvoering niet had bijgewoond, bezat geen middel om zich een eigen oordeel te vormen, want het handschrift was niet gedrukt. Daaraan is sedert verleden jaar een einde gekomen. *Emma Berthold* heeft in den jaargang 1869 van een nederig tijdschrift, — het *Geïllustreerd Sluiversmagazijn*, — bij gedeelten het licht gezien. Ook is, zeer onlangs, den 19den April jl. en volgende dagen, het stuk op nieuw ten tooneele gebracht, en wel in den Hollandschen Schouwburg van des schrijvers woonplaats. Voor het Haagsch publiek was het een vreemdeling; doch de kennismaking is, naar het schijnt, medegevallen. Op de eerste voorstelling zijn drie andere gevolgd, waarvan één buitengewone.

Vervolg:

... Casper Baks, dat Herman door Hugo op den verkeerden weg werd gebracht en Hugo van Herman een speler maakte, een nachtbraker, een dief. De twee jongelieden, schijnbaar overtuigd van schuld, waren naar Amerika geweken, beladen met den vloek van Emma's vader. Het engagement was verbroken, de oude man van verdriet gestorven, Hugo (gelijk het heette) als soldaat in het leger van Lincoln gesneuveld, Emma doodelijk geschokt in haar geloof aan al hetgeen zij voorheen bemind en vereerd had. „Ware ik minder sterk geweest,” zegt zij in het eerste bedrijf tot hare moeder, „misschien rustte ik dan reeds lang in 't koele graf.” Want het behoort tot de eigenaardigheden van dit tooneelspel, dat de fiere Emma met moeder en zuster dagelijks spreekt over haar geheim verdriet; en tot de eigenaardigheden van Emma's karakter, dat zij zich voorstelt gedoemd te zijn tot het bezit eener buitengewone mate van zedelijke kracht. „O, als ik niet sterk was!” roept zij uit, in een gemeenzaam onderhoud met Laura. Zoo zeer is zij voortdurend zich zelve meester, dat als Casper Baks haar op eene beweging van zwakheid meent te betrappen, zij elke aandoening loochent en beweert, geheel vervuld te zijn geweest met de zorg voor Casper's maaltijd. „Ik had

*De ondergetekenden, drukkers en
uitgevers alhier, verklaren, dat dit
werk ter hunner drukkerij is gedrukt
en door hen wordt uitgegeven.*
Gravenhage, 16 April 1871
EMMA BERTHOLD

Gedr. Belinfante

TOONEELSPEL IN VIJF BEDRIJVEN

EN ZEVEN AFDEELINGEN

DOOR

J. J. CREMER



DEN HAAG

GEBR. BELINFANTE, UITGEVERS

BINNEN- EN BUITENLANDSCHE BOEKHANDEL

WAGENSTRAAT, 100

1870

Dagblad van Zuid Holland en sGravenhage, 13 oktober 1869:

**INHOUD van Aflevering 7-9 van het
GEILLUSTREERD STUIVERSMAGAZIJN.**

In den Zomer. — Emma Berthold, tooneelspel door J. J. Cremer. — Het testament der gravin, door Alfred de Bréhat. — Celebes. — De Tell-legende. — Mouterij aan boord. — Ile de France (Mauritius). — Kopenhagen. — De London-brug. — Indische schetsen, door J. S. G. Gramberg. — Eerzucht en Vaderlands-liefde of kapitein Bonaparte en generaal Paoli, door Schmidt-Weissenfels. — Dover. — De Fransche trans-atlantische kabel. — Het verbranden van den Oostindievaarder *The Kent*. — De geneesheer en zijn loon. — De vergelding, door August Feierabend. — Verscheidenheden. — Raadsels, Logogryphen, enz. [8425]

Prijs per jaar f 2.60 in losse vellen, en f 3.— in afleveringen.

Uitgave van Gebrs. Belinfante, te 's Hage.

Delftsche courant, 31 augustus 1870:

Delftsche Schouwburg.
 Koninklijke Hollandsche Tooneelsten,
 onder Directie van VALOIS, JAHN en FAUBEL.
Woensdag 31 Augustus 1870.
EMMA BERTHOLD.
 Oorspronkelijk Tooneelspel in 5 bedrijven en zeven
 afdeelingen door den Heer J. J. CREMER.
 (Het stuk speelt in een dorp in Gelderland).
 (PAUZE NA DE 5de AFDEELING).
 Aanvang ten half acht ure.
 Bij gelegenheid der Kermis zijn de
 prijzen der plaatsen gewijzigd als
 volgt:
 1e Rang f 0,99. 2e f 0,75. 3e f 0,40. 4e f 0,25.
 Plaatsen kunnen besproken worden op den speel-
 dag, van 10—2 ure, à 10 cents extra per plaats.
SCHOUWBURG,
 GROOTE MARKT

Leeuwarder Courant, 7 oktober 1870:

„THALIA” - GROUW.
EERSTE WINTER-VOORSTELLING,
 op den 19 October 1870,
 in de Zaal van den Heer van Stralen.
PROGRAMMA:
EMMA BERTHOLD,
 beroemd tooneelspel in 7 afdeelingen,
 door den Schrijver der Betuwsche
 Novellen, den Heer CREMER.
Wegens de uitgebreidheid van het stuk geen nastuk.

Leeuwarder courant, 25 november 1870:

REDERIJKERSKAMER
„TEN KATE”.
BUITENGEWONE VERGADERING
op ZONDAG 27 November,
 in de Zalen van den Heer IJ. v. D. WIELEN
 te Leeuwarden.
 Opvoering van :
EMMA BERTHOLD,
 Tooneelspel van den Novellist J. J. CREMER.
 Toegangsbewijzen voor de Voorstelling en
 het Bal op den avond der opvoering na 5 uur
 aan den ingang verkrijgbaar
 à 75 ct. voor een Heer, 50 ct. voor eene Dame.
 Aanvang 7 uur precies. HET BESTUUR.

Provinciale Drentsche en Zwolsche courant, 30 januari 1871:

Vereeniging „Oosterwolde.”
OPENBARE VERGADERING
op **WOENSDAG** en **DONDERDAG**, den
1sten en 2den Februarij 1871,
in de „**GOUDEN KLOK**” te **OOSTERWOLDE**.
Opvoering van :

1. „Emma Berthold”,
Tooneelspel in 5 bedrijven, door J. J. **CREMER**,
schrijver der Betuwsche novellen etc. etc.

2. Hans de Kruier
IN HANDEL EN WANDEL,
Kluchtige scènes uit het stadsleven.
Aanvang 's avonds zes uur precies.
Introductie-kaarten ad f 0.49 op den *eersten dag*
en ad f 0.49 en f 0.30 op den *tweeden dag* der ver-
gadering te bekomen.
Namens de Vereeniging:
IJ. FEENSTRA,

Leeuwarder courant, 31 januari 1871:

den velen plaats genomen.
De rederijderskamer *Ten Kate*, die zich reeds zóó dikwijls in 't belang der volkszaak leende, had zich weder beschikbaar gesteld, om het volk een genoeglijken avond te bereiden. Zij had daartoe het tooneelspel in vijf bedrijven en zeven afdeelingen *Emma Berthold* van den bekenden Betuwschen novellist J. J. **Cremer** gekozen, dat door haar met uitnemend succes werd afgespeeld. Allen, acteurs en actrices, deden hun best, en mogten er in slagen de hun respectievelijk toevertrouwde rollen naar wensch uit te voeren. Mogt het in zeker opzigt betreurd worden, dat de rol van Emma, bij gemis van genoegzaam dames-personeel, door een der heeren moest worden vervuld; men kan er tegenover stellen dat juist deze rol wel iets mannelijks in eene vrouwe vereischte; terwijl bovendien in de drie andere dames-rollen, die alle aan dames waren toevertrouwd, genoegzame vergoeding voor dat kleine inconvenient te vinden was. In 't kort gelooven wij dus te mogen zeggen, dat het publiek zich flink geamuceerd en de rederijderskamer *Ten Kate* den van haar uitgaanden goeden dunk volkomen gehandhaafd heeft.
In beide bijeenkomsten deed zich de muziek van het eerste regiment infanterie hooren.

Leeuwarder courant, 7 februari 1871:

OPENLIJKE BIJeenKOMST van het Ge-
 zelschap *VRIENDENKRING* te Jelsum.
 op Woensdag den 8 Februarij e. k.,
 des avonds 7 uur, bij JOUSTRA, in de Bon-
 tekoe aldaar. OPVOERING VAN:
EMMA BERTHOLD,
 Tooneelspel in vijf bedrijven van J. J. **Cremer**
 en — In Kluchtspil van ? **Entrée f 0.49.**
 Plaatsen en Kaartjes bij JOUSTRA ver-
 krijgbaar.

Nieuws van den dag, 24 juli 1874:

Bij GEBR. BELINFANTE, te 's Hage, zijn
 verschenen:

J. J. CREMER , Boer en Edelman, Too- neelspel	f 0.75.
J. J. CREMER , Emma Berthold, Tooneelspel.	„ 0.75.
J. J. CREMER , Het Hart op de Veluwe, Novelle, opgenomen in het <i>Familieblad</i> . Prijs per jaargang „	5.00.

Leeuwarder courant, 22 november 1874:

Op verzoek:

TOONEELVOORSTELLING ten huize
 van D. DEINEMA te Stiens, op Woensdag den
 25 November 1874, 's avonds 7 uur, door het
 Gezelschap *KUNST ADEL*T, van Hallum:
EMMA BERTHOLD,
 Tooneelspel in 5 bedrijven en 7 afdeelingen,
 door J. J. **CREMER**.

Rotterdamsch nieuwsblad, 25 september 1880:

in het belang der kunst hebben gedaan.

Daaronder behooren niet in de laatste plaats, de krachtige pogingen die de directie aanwendde om een eigen Nederlandsche tooneel-literatuur te verkrijgen en kon zij ook niet alles doen wat zij wel zou wenschen, met trots mag zij toch wijzen op tal van namen van bekwame schrijvers, die zij heeft aangespoord tot het leveren van eigen werk.

Van een dier schrijvers, den onlangs ontslapen **Cremer**, is voor de feestvoorstelling van Maandag een werk gekozen, *Emma Berthold*, het eerste oorspronkelijke dat in de twintig jaren van het bestaan van het zelfstandig gezelschap met onverdeelde ingenomenheid werd begroet. Eene hulde zal dit zijn aan den overleden auteur, een blijde herinnering voor het feestvierende gezelschap en een genot voor de vele belangstellenden die zich zeker Maandag in den schouwburg zullen verdringen.

Moge die belangstelling het gezelschap blijven ten goede komen, moge het streven naar het hoogste, het schoonste, dat we dankbaar in het gezelschap moeten erkennen, al blijft het volmaakte ook voor haar onbereikbaar, de waardeering blijven vinden die het verdient,

Rotterdamsch nieuwsblad, 29 september 1880:

hield der toeschouwers bij.

Als hulde aan de nagedachtenis van **Cremer** en tevens tot karakteriseering van het streven van dit gezelschap, was **Cremer Emma Berthold** voor deze feestvoorstelling gekozen. **Emma Berthold**, het eerste oorspronkelijke stuk op het Rotterdamse repertoire, is hier herhaalde malen, ofschoon met andere besetting, gespeeld. Over de opvoering kunnen wij das zeer kort zijn. Geschreven in een overgangstijdsperk, toen de natuurlijke richting, die in Rotterdam het eerst en krachtigst werd ingeslagen, zich nog ternauwernood aan den gezwellen stijl van vroeger kon onttrekken, kieven er nog te veel eigenaardigheden van dien vroegeren toestand aan om den smaak van het tegenwoordige publiek te kunnen bevredigen. Niettemin komen er uitstekend godachtige tooneelen en fijne karakterteekeningen in voor; het minst is de schrijver echter geslagen in de hoofdperson Emma en Laura Berthold en Edvard van Wilsveld. De dames Beersmaas en Van Rijk en de heer Korlaar maakten er echter van wat er van te maken is, alleen den laatste had wat meer warmte en helderheid niet geschaad; vooral in het tweede tooneel in het eerste gesprek met Emma miste hij de kordaat- en kloekheid, die wij in een zoo-officier terecht verwachten. De heer Van Zuylen en mev. Egner — Van Dam Feten als Harmen en Hansje het komisch element tot zijn recht komen, de eerste wel wat te veel, kennelijk tegen de bedoeling van den schrijver, die o. a. in de dronkenmans-scène er nog wel uitdrukkelijk bijvoegde, dat maar een licht zwastende houding moest aangenomen worden. Voegen wij er nog bij, dat de heeren D. Haspels en Christijn en mev. Valois met de aan dit gezelschap eigen zorg hun rol vervulden, dan rest ons alleen maar een bijzondere hulde te brengen aan den heer J. Haspels, die als Casper Baks toonde een kunstenaar van den echten stempel te zijn. Zijn houding, woorden, niets verrast den lagen lasteraar en bedrieger, die zoveel jaren door zijn anonieme lasterbrieven en schijnheilige voorspoken de verdoelheid brengt in en het ongeluk over de familie, waarin hij als wees huisvesting en verzorging heeft gevonden. Men kan het begrijpen dat iemand die zich zoo uitnemend achter het masker van goedheid weet te verbergen, door de arme weduwe en haar kinderen als reddende engel benad en geëerd wordt. Eerst in de beide laatste tooneelen wordt hem dit masker afgerukt en toont hij zich in zijn ware gedaante. Om dit meeslijk en oordankbaar karakter tot het laatste oogenblik toe juist en natuurlijk vol te houden behoort een talent, dat de heer Haspels gisteravond getoond heeft in de hoogste mate te bezitten. Casper Baks werd door hem onverbeterlijk weergespeeld.

Na de voorstelling, die met belangstelling door het talrijk aanwezig publiek gevolgd werd, besloten zich de sprekers en enkele

Prof. Pierson uit Amsterdam, namens het hoofdbestuur van het Nederlandsch Tooneelverbond sprekende, sprak met waardeering over het streven naar natuurlijkheid en naar het nationale in het Rotterdamse tooneelgezelschap. De verhouding van de Hollanders over het algemeen tegenover het Hollandsch tooneel besprekende, verklaarde hij, dat wij daarbij te weinig op onze eigene eigenaardigheden letten. Hij stelde zich voor, dat men het tooneel als een spiegelbeeld van onszelf moeten beschouwen, dat aan het tooneel noodzakelijk onze eigen gebreken zoo wel als deugden moesten kieven. Waar, zooals hier, in de eerste plaats zorg gedragen wordt om het nationale karakter van de kunst in eere te houden, verdient dit onze hoogste waardeering.

De heer *Le Gras* achtte zich verplicht om na deze woorden zijn dank te betuigen aan hen die dit gezelschap in staat gesteld hebben het nationale in de tooneelspeelkunst in eere te brengen: aan de Nederlandsche tooneelschrijvers. Met een drank aan de heeren Lodewijk Mulder en Rosier Faassen gewijd, de eenige schrijvers, die nog in den foyer aanwezig waren, besloot hij zijn toespraak.

Ook namens zijn collega Faassen, dankte de heer *Mulder* op dezen drank. Eerst zette hij uiteen, hoe vroeger de Nederlandsche schrijvers zich van het tooneel afwendden, omdat zij meenden daar geen vertolkers te vinden; de Nederlandse tooneelkunstenaars van hun landgenooten omdat zij zich verbeeldden, daarin geen goede tooneelschrijvers te zullen vinden. Met zijn *Emma Berthold* brak **Cremer** toen het ijs, waarna velen anderen volgden; daarna achtte spr. het gepast hier met een enkel woord hulde te brengen aan de nagedachtenis van **Cremer**. Langzamerhand bleek de meerdere geschiktheid van de Nederlandsche tooneelspelers om nationale toestanden weer te geven; aan de uitnemende wijze waarop zij dit deden was dan ook het grootste succes der oorspronkelijke stukken te danken. Van zijn eigen werk *de Kiezenvereniging van Stellingdijk* sprekende, verklaarde hij ten minste, dat toen hij het zag opvoeren, hij zijn eigen stuk haast niet kende, doordat de acteurs er meer in gelegd hadden dan hij meende, dat er in zat. Met den wensch, dat de Nederlandsche schrijvers zich steeds opgewekt zouden gevoelen te werken voor het Rotterdamse tooneel, waar zij zulke goede vertolkers vinden, besloot hij zijn toespraak, die zeer werd toegejuicht.

Na nog een kort gezellig samenzijn, verlieten de meeste aanwezigen ten ruim half twee uren den foyer, een aangename herinnering aan het verlopen medestemmende. Mogen deze bijeenkomst ook strekken om voor de toekomst de handen te doen ineen slaan en het behoud van het vele goede te verzekeren, dat met rooieel moede en inspanning bijeengebracht is.

Rotterdamsch nieuwsblad, 29 september 1880:

Aanvang 7¹/₂ ure.

GROOTE SCHOUWBURG.

Bestuur: **LE GRAS, VAN ZUYLEN & HASPELS**

VRIJDAG 1 OCTOBER. Half Acht ure.

EMMA BERTHOLD.

Tooneelspel 7 Tafr. door **J. J. CREMER**

ROTTERDAMSCH E BRIEVEN.

Maandagavond werd hier het twintigjarig bestaan van een eigen Rotterdamsch Tooneelgezelschap feestelijk herdacht. De heeren Le Gras, van Zuylen en Haspels, directeuren van het tegenwoordig gezelschap, hadden daartoe een feestvoorstelling georganiseerd. *Emma Berthold*, van wijlen **Cremer**, was in dit twintigjarig tijdperk het eerste oorspronkelijke tooneelwerk geweest dat door het Rotterdamsch gezelschap opgevoerd uitnemend succes had gehad; aan den sluitavond van deze periode, aan den vooravond van een nieuw tijdperk meende de directie geene betere keuze te kunnen doen dan ook nu *Emma Berthold*. 't Was tevens een hulde aan den te vroeg ontslapen auteur, wiens werk nog zooveel schoons, zooveel waars, zooveel natuurlijks bevat, dat kritiek bijna heiligschennis wordt. Mag ik er alleen van zeggen, dat Mevr. Cath. Beersmans een uitmuntende *Emma Berthold* was, en dat ons gezels-

het tooneel bestond.

Na dezen nog een hulde aan **Cremer** door Lodewijk Mulder, die tevens namens zichzelf en Rosier Faassen dank betuigde voor den dronk op hen, als Nederlandsche auteurs, uitgebracht. De schrijver van de *Kiesvereniging van Stellendijk*, die, hoewel hij beweerde niet te kunnen praten, werkelijk *causeur* bleek te zijn, bracht ons gezelschap lof voor de wijze van opvoering van zijn werk.

Daarmede stap ik van de reeks toosten af. Hoe feestelijk echter het aanzien was door de bloemen en het groen aan zaal en foyer gegeven, — de rechte feestelijke stemming ontbrak — omdat ieder wel tot feestelijk herdenken geneigd was, maar ook juist omdat al de hier aanwezige belangstellenden in het tooneel gevoelden, dat krachtige pogingen moesten worden aangewend tot behoud van wat men een twintig jaren lang had bezeten, omdat men gevoelde dat het beroep op krachtigen steun door den Heer Le Gras gedaan, een kreet tot redding, een bede om behoud was. Twintig jaren lang heeft Rotterdam uit eigen kracht een eigen, goed tooneelgezelschap bezeten; een tooneelgezelschap, dat sedert zijn optreden

deze feestelijkheid bij te wonen, hadden aangenomen, namelijk Lodewijk Mulder en Rosier Faassen.

De heer Lodewijk Mulder nam daarop voor zichzelf en den heer Faassen het woord. Hij bracht het verleden in herinnering. Er waren in een vroeger tijdperk acteurs die of door gemis aan bekwaamheid en ontwikkeling of door gehechtheid aan versleten routine, geen bijval meer vonden bij het opkomend geslacht. Sprak men met die acteurs, dan antwoordden zij: "geef ons betere stukken, dan zullen wij anders spelen." Wendde men zich dan tot hen van wie men mocht vermoeden dat zij in het gebrek aan een eigen tooneellitteratuur konden voorzien, dan antwoordden deze: "geef ons eerst andere acteurs, daar we voor de tooneelspelers, zooals die er thans zijn, niet schrijven kunnen." En zoo bleef men in dien cirkelgang rondloopen, totdat er eindelijk een kwam die de baan brak. Het was **Cremer**, met de Emma Berthold. Sedert zijn de tijden weder vooruitgegaan. In verhouding tot het verleden was de Emma Berthold bij hare verschijning geheel eenvoudig en natuur. Thans zou men daar alweder wat op moeten afdingen. **Cremer** was niet zoo los van de oude sleur als wij het heden zijn, maar dat neemt niet weg dat hem als de baanbreker van een eigen tooneellitteratuur, die eenvoudig en waarheid ten grondslag heeft, alle hulde verdient gebracht te worden. En dat onze tooneelspelers zich sedert hebben weten te vervormen, daarvan getuigen zoovele voorstellingen van het personeel der heeren Le Gras, van Zuylen & Haspels, die o. a. des sprekers tooneelwerk hebben weten ten tooneele te brengen op eene wijze, die er meer uit te voorschijn deed treden dan hij zelf vermoedde dat er in zat. Hij hoopt dat er altijd zoodanige samenwerking tusschen auteurs en acteurs zal blijken te bestaan, en wijdde ten slotte zijn dronk aan den voorspoed van het Rotterdamsch tooneel.

Tot lang na middernacht bleef men gezellig bijeen.

Arnhemsche courant, 22 oktober 1880:

Gemengde berigten.

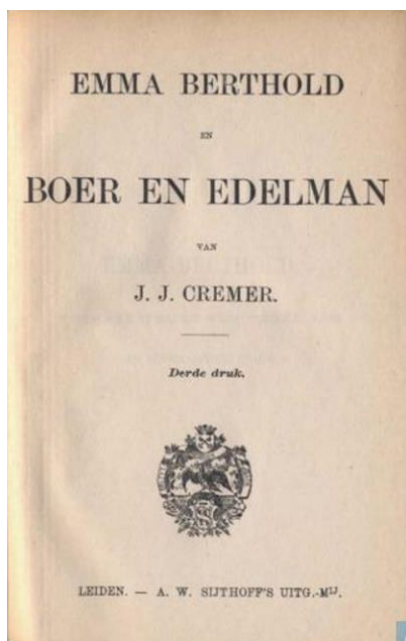
Te Antwerpen is in den nederlandschen schouwburg het tooneelsaizoen geopend met *Emma Berthold* van J. J. **Cremer**.

Delftsche courant, 29 oktober 1880:

— Door de Rotterdamsche tooneelisten onder het bestuur der heeren Le Gras, Van Zuylen en Haspels zal a. s. Woensdag alhier worden opgevoerd het bekende tooneelspel van **Cremer**: *Emma Berthold*.

J.J. Cremer. Eerste artikel. Emma Berthold. Tooneelspel, door J.J. Cremer. In: Litterarische fantasien en kritieken. Deel 15 (1884), p. 52-59. Link naar artikel:

http://www.dbnl.org/tekst/busk001litt15_01/busk001litt15_01_0004.php



Laatst bijgewerkt: 13 maart 2019

www.jacobcremer.nl